

Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Tarafından Yapılan Gayrı Resmi Tercümedir

**TÜRKİYE’NİN ÜYELİĞİ
PERSPEKTİFİNDEN KAYNAKLANAN
HUSUSLAR**

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ VE ÖZET	1
1. JEOPOLİTİK BOYUT	4
2. EKONOMİK BOYUT	11
3. İÇ PAZAR VE İLGİLİ POLİTİKALAR	15
4. TARIM, VETERİNERLİK, BİTKİ SAĞLIĞI VE BALIKÇILIK	29
5. BÖLGESEL VE YAPISAL POLİTİKA	37
6. ADALET VE İÇİŞLERİ	40
7. KURUMSAL VE BÜTÇESEL HÜKÜMLER	44
İSTATİSTİKSEL EK	48

GİRİŞ VE ÖZET

Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi tarafından talep edilen tavsiye ve rapor hazırlıklarına paralel olarak, Komisyon birimleri, Türkiye'nin Avrupa Birliğine muhtemel katılımının ve politikalarının etkilerinin bir değerlendirmesini yapmıştır.

Türkiye'nin aday ülke olarak konumuna ve müzakerelerinin açılabilmesi için koşullara ilişkin olarak Avrupa Birliğinin açık tutumu Haziran 2004'te Brüksel'de yapılan Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi toplantısında aşağıdaki şekilde yeniden teyit edilmiştir:

“Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi, Komisyonun raporunu ve tavsiyesini esas alarak Aralık 2004'te, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini sağladığına karar verirse, Avrupa Birliği, Birliğin Türkiye ile gecikmeksizin katılım müzakerelerini başlatacağı yönündeki taahhüdünü yeniden teyit eder.”

Avrupa Parlamentosunun Mart 2004'te Türkiye'nin katılımının etkisi hakkında bir çalışma yapılması yönündeki önerisi üzerine, Komisyon birimleri, Düzenli İlerleme Raporu ve Tavsiye Kararı ile birlikte sunulmak üzere bu çalışmayı hazırlamıştır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin üyeliği perspektifinden kaynaklanacak hususlara ilişkin genel bir değerlendirme yapmaktır.

Değerlendirme öncelikle, Türkiye'nin AB politikalarına entegrasyonunun etkilerine yöneliktir. Mevcut çalışmadaki mülahazalar, Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyinin Aralık 2004'te alacağı karar açısından sağlanması gereken ilave kriter veya koşul teşkil etmemektedir. Bununla birlikte, incelenen hususlar, 1993 Kopenhag Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyinde ifade edilen Avrupa Birliğinin yeni üyeleri sindirme kapasitesine ilişkin mülahazalarla ilgilidir.

Söz konusu değerlendirme, müzakerelerin yapılmasına ilişkin uzun vadeli projeksiyonları üstlenme güçlüğü ve belirli hususlar hakkında derinlemesine çalışma yapma ihtiyacı göstermektedir.

Türkiye'nin muhtemel katılımından kaynaklanacak hususların değerlendirilmesinde aşağıdaki belirsizliklerle karşılaşmıştır:

- Avrupa Birliğinin politikalarının gelecekteki gelişmesi, muhtemel yeni politikaların oluşturulması ve entegrasyonda ilerde olabilecek ilave derinleşmenin derecesi,
- Önümüzdeki on yıl içerisinde, özellikle enerji fiyatları ve uluslararası ekonomik ortam gibi dışsal etkenler de dahil olmak üzere, hem Türkiye'de hem de AB'de ekonomik ve yapısal gelişmeler,
- Avrupa Birliğinin, ilave gelişme gerektirebilecek şekilde, en az 27 üyeye genişlemiş olması;
- Gelecekteki genişleme sürecinin zamanlaması ve kapsamı – Batı Balkanlardaki ülkelere de AB üyeliği perspektifi verilmiştir.

Bu temel bilgilere rağmen, bu hususlardaki Komisyonun tutumunu tartışmaksızın, dört adet çalışma hipotezine sadık kalınmıştır:

- Her ne kadar önümüzdeki 10 – 15 yıl içerisinde bazı alanlarda önemli politik gelişmeler beklenebilecek olsa da, değerlendirme mevcut politikaları temel almaktadır.
- Her ne kadar muhtemel geçiş hükümleri ve özel düzenlemelerin de ayrıca dikkate alınsa da Türkiye, en azından katılım sırasında AB müktesebatını üstlenecek ve uygulayacaktır.
- Türkiye'nin katılım müzakereleri, yaklaşmakta olan mali perspektiften daha uzun sürecektir.
- Batı Balkan ülkelerinden biri veya daha fazlasının muhtemel katılımının sonuçları dikkate alınmamıştır.

Bu çalışmanın ilk bölümü; Türkiye'nin stratejik konumu temeline karşın siyasi hususlara ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (CFSP) ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (ESDP) alanlarında, hem fırsatlar hem sıkıntılar bakımından, olası sonuçlarının değerlendirilmesi teşebbüslerine odaklanmaktadır.

İkinci bölüm, Türkiye'nin ekonomik ve parasal birliğe katılımının sonuçları ile birlikte, hem AB hem Türkiye üzerindeki ekonomik etkilerine atıfta bulunmaktadır.

3 ila 6 ıncı bölümler, iç pazar ve ilgili politikalar, tarım, bölgesel politika ve adalet ve işleri gibi, değişik politika alanlarına odaklanmakta ve Türkiye'nin katılımının muhtemel etkileri ve buna ilişkin sıkıntılar ve fırsatları incelemektedir.

Son bölüm, AB kurumları üzerindeki muhtemel etkilerine ve bütçesel sonuçlara göz atmaktadır.

Özet Değerlendirme

Türkiye'nin Avrupa Birliğine katılımı hem AB hem Türkiye açısından zorlu bir süreç olabilecektir. Ancak bu süreç iyi yönetilebilirse, her iki taraf için de önemli fırsatlar sunabilecektir. Katılım için gerekli hazırlıklar önümüzdeki on yıl boyunca sürebilecektir. Bu süre içerisinde AB gelişecektir ve Türkiye'nin de daha radikal bir biçimde değişmesi gerekebilecektir. AB müktesebatı daha çok gelişecek ve 27 veya daha fazla üyeli bir AB'nin ihtiyaçlarına cevap verecektir. Bu gelişme, Türkiye'nin katılımından doğacak fırsatlar ve sıkıntılara da bir çözüm getirebilir.

Mevcut AB politikaları ve bilgisi temelinde, önümüzdeki yıllar için Komisyon aşağıdaki ana hususları belirlemiştir:

- Türkiye'nin katılımı, kültürel ve dini özellikleri ile birlikte, nüfusu, büyüklüğü, coğrafi konumu, ekonomik, güvenlik ve askeri potansiyelinin birleşik etkisinden dolayı önceki genişlemelerden farklı olabilecektir. Bu etkenler, Türkiye'ye bölgesel ve uluslararası

istikrara katkıda bulunma kapasitesi verir. Türkiye'nin komşularıyla mevcut siyasi ve ekonomik bağları dikkate alınır, bu bölgelere yönelik AB politikaları ile ilgili beklentiler de aynı zamanda artacaktır. Beklentilerin çoğu, Orta Doğu ve Kafkaslar da dahil olmak üzere, geleneksel olarak istikrarsız ve gerilimli olarak nitelendirilmekte olan bölgelerde AB'nin kendisinin orta vadede deneyimli bir dış politika oyuncusu haline gelmek yolunda bir mücadeleyi nasıl üstleneceğine bağlı olacaktır.

- Türkiye, içinde bulunduğumuz dönemde, zihniyetlerin hızlı gelişimi de dahil olmak üzere, radikal bir değişim sürecinden geçmektedir. Mevcut dönüşüm sürecinin devam etmesi herkesin yararınadır. Türkiye, çoğunlukla Müslüman bir nüfusa sahip olmakla birlikte özgürlük, demokrasi, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü gibi temel ilkelere bağlı kalan önemli bir model ülke olabilecektir.
- Türkiye'nin AB'ye katılımının ekonomik etkisi, hem Türk ekonomisinin büyüklüğü hem de katılımdan önce zaten var olan ekonomik entegrasyonun derecesine bağlı olarak, olumlu fakat nispeten küçük olabilecektir. Beklentilerin çoğu, Türkiye'de gelecekteki ekonomik gelişmelere bağlı olacaktır. Katılım müzakerelerin başlaması, Türkiye'nin makro-ekonomik istikrar ve yatırımı teşvik, büyüme ve sosyal gelişmeyi temin etmek amaçlı devam eden çabalarına yardım etmelidir. Bu koşullar altında, Türkiye'nin GSYİH'sinin AB ortalamasından çok daha hızlı büyümesi beklenmektedir.
- Düşük-orta gelir ülkesi olarak, Türkiye'nin katılımı, genişlemiş AB'de, en son genişlemeye benzer bir şekilde, bölgesel ve ekonomik farklılıkları artırabilecek ve uyum politikası için büyük bir sıkıntı oluşturabilecektir. Türkiye, uzun bir zaman dilimi boyunca, yapısal ve uyum fonlarından önemli destek almaya hak kazanabilecektir. Mevcut kurallar dahilinde hali hazırda yapısal fonlardan istifade eden bazı bölgeler bu niteliklerini kaybedebilirler.
- Türkiye'nin iç pazara entegrasyonu yararlı olabilecektir. Ancak bu, sadece gümrük birliği kapsamındaki mevcut yükümlülüklerini yerine getirmesine değil, şirket yönetişimi (corporate governance) ve düzenleyici çerçeveleri güçlendirmek, yolsuzlukla mücadeleyi yoğunlaştırmak ve adli sistemin işlerliğinin artırmak gibi daha yatay reformlara da bağlıdır.
- Üç milyonu geçen nüfusları ile Türkler; bu günün AB'sinde yasal olarak ikamet eden üçüncü ülke milliyetine sahip en büyük grubu oluşturmaktadır. Türkiye'nin katılımının arkasından beklenen ilave göç için değişen tahminler veren çalışmalar vardır. AB işgücü piyasasında ciddi çalkalanmaları önlemek amacıyla uygun geçici hükümler ve kalıcı bir koruyucu önlem öngörülebilir. Bununla birlikte, Türkiye'deki nüfus dinamikleri, AB halklarının yaşlanması sorununa bir katkı sağlayabilir. Bu çerçevede, önümüzdeki on yıl içerisinde, Türkiye'de, eğitim ve öğretim alanlarında yapılması gereken reform ve yatırımlara yönelik olarak AB'nin güçlü bir çıkarı vardır.
- Tarım, Türkiye'deki ekonomik ve sosyal sektörlerin en önemlilerinden birisidir ve özel dikkate ihtiyaç duyabilecektir. Ortak tarım politikasına başarılı olarak katılmak için mümkün olduğunca uygun koşullar oluşturması için Türkiye'den sürekli kırsal kalkınma

abaları ve idari kapasitenin iyileştirilmesi istenebilecektir. Bazı tarım sektörlerini daha rekabet edebilir kılmak için Türkiye'nin zamana ihtiyacı olabilecektir. Türk çiftçilerinin önemli bir gelir kaybına uğramasını önlemek amacıyla Türkiye'nin önemli bir zamana ihtiyacı olabilecektir. Mevcut politikalar dahilinde Türkiye, kayda değer bir desteğe hak kazanabilecektir. Veterinerlik alanında, katılım sırasında ciddi sorunları önlemek amacıyla hayvan sağlığı ve doğru sınırlarındaki kontrolleri iyileştirmek için büyük çabalar yapılması gerekebilecektir.

- Türkiye'nin katılımı AB'nin daha iyi enerji arzı yollarını güvence altına almasında yardımcı olabilecektir. Bu durum, büyük olasılıkla, su kaynaklarının ve ilgili alt yapının yönetimi için AB politikalarının geliştirilmesini gerektirebilecektir. Bazı zamanlarda kayda değer sınır ötesi etkileri olduğundan, Türkiye'nin çevre, taşımacılık, enerji ve tüketicin korunması alanlarındaki diğer AB politikalarını iyi uygulaması, başka yerlerdeki AB vatandaşları için kayda değer olumlu etkileri olabilecektir.
- AB'nin uzun yeni dış sınırlarının yönetimi, önemli bir politika sıkıntısı olabilecek ve ciddi yatırıma ihtiyaç duyabilecektir. Organize suçlar, terörizm, insan ticareti, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı ile mücadele ile beraber göç ve iltica yönetimi katılım öncesinde ve sonrasında sıkı işbirliği ile sağlanabilecektir.
- Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin bütçesel etkisi, Türkiye ile yapılacak mali müzakerelerin parametrelerinin 2014 ve sonrası için mali perspektifler çerçevesinde tarif edilmesinden sonra ancak tam olarak değerlendirilebilir. Türkiye'ye yapılacak transferlerin mahiyeti ve miktarı, AB politikaları ve müzakereler sırasında Türkiye ile beraber karara varılan özel düzenlemelerle birlikte o tarihteki bütçesel hükümler ve özellikle genel bütçe tavanı gibi bazı değişen etkenlere bağlı olabilecektir. Bununla birlikte, mevcut politikalar temelindeki bütçesel etkilerin ciddi büyüklüklerde olacağı açıktır.
- Kurumlara ilişkin olarak, Anayasa temelinde değerlendirilecek olursa, Türkiye'nin katılımı, özellikle orta ve büyük olanlar olmak üzere, mevcut Üye Devletlerin Avrupa Parlamentosundaki koltuk dağılımını önemli ölçüde etkileyebilecektir. Nüfus payının AB Konseyindeki oylama sistemine yansıtılacağı şekilde Türkiye'nin AB Konseyinin karar alma sürecinde önemli bir sesi olabilecektir. Komisyona bakılacak olursa, 2014 ve sonrasında Komisyon üye sayısının planlı bir şekilde azaltılacağından etki nispeten daha az önemli olabilecektir.

1. JEOPOLİTİK BOYUT

Türkiye AB açısından stratejik öneme haiz bölgesel bir kavşak noktasında yer almaktadır: Balkanlar, Kafkaslar, Orta Asya, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz. Toprakları, Asya ile kara ve hava ulaşımı, Rusya ve Ukrayna ile deniz ulaşımı için transit bir konumda bulunmaktadır. Kayda değer su kaynaklarına sahip olan Türkiye'nin komşuları, Avrupa için hayati enerji arzı sağlamaktadır. Ekonomi ve nüfus açısından, Türkiye önemli bir aktördür; büyüklük olarak dünyanın 21. ekonomisidir ve AB üyesi olarak nüfus açısından en büyük üye devlet olacaktır. İşler bir demokrasiye sahip Laik bir Müslüman ülke olarak, bölgede istikrar için bir unsurdur.

Batı ittifakıyla olan bütünleşmesi ve birçok ekonomik ve bölgesel kuruluşu üyeliği vasıtasıyla, Avrupa'nın ve komşu bölgelerinin güvenliğine katkı sağlamaktadır.

1.1. Dış Politika Etkileri

Türkiye'nin üyeliğinin AB'nin dış politikaları üzerinde yapacağı etkiyi değerlendirmek için, birkaç faktörü hesaba katmak gereklidir:

- Türkiye'nin komşu bölgelerle ilişkileri;
- Uluslararası kuruluşlara üyeliği;
- AB'nin güvenlik ve savunma politikasına potansiyel katkıları;
- Türk dış politikasını etkileyen iç faktörler

1.2. Türkiye'nin Komşu Ülkelerle İlişkileri

Dış politika alanında, Türkiye'nin çıkarları, önemli bir role talip olmadığı küresel dış politikadan ziyade esas olarak komşu bölgelerine yöneliktir. Türkiye'nin katılımıyla, Birliğin sınırları Güney Kafkaslara (Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan) ile Suriye, İran ve Irak'a kadar genişleyecektir. Bu durum, önceleri Türkiye ve komşuları arasında ikili ilişkiler olarak tanımlanabilecek pek çok konuya, Birliğin dış politika bakımından müdahil olmasını artıracaktır.

Akdeniz ve Ortadoğu

Türkiye'nin katılımı, Birliğin sınırlarını halihazırda gerilim kaynağı olan ülkelere kadar genişletecek ve bölgenin sorunlarını AB dış politikası gündeminde üst sıralara taşıyacaktır.

Türkiye, AB'nin Akdeniz bölgesinde daha çok varlık göstermesini desteklemektedir. Arap dünyası ile uzun geçmişe dayanan ilişkileri ve ticari çıkarları olan Türkiye, İslam Konferansı Örgütündeki rolünü artırmaya çalışmaktadır. Aynı zamanda, Türkiye, İsrail ile gelişmiş bir işbirliğine ve diğer Akdeniz ülkeleriyle yakın bağlara sahiptir. Türkiye'nin Yunanistan'la ilişkileri ve Kıbrıs'a olan alakası bilhassa önemlidir. Her iki açıdan da, Türkiye'nin dış politikası ve güvenlik çıkarlarını algılaması, hala çözülmesi gereken mevcut ihtilaflara rağmen önemli ölçüde gelişmektedir.

Türkiye ve AB arasında istikrarlı, öngörülebilir ve demokratik bir Irak'a duyulan ihtiyaç konusunda geniş bir görüş yakınlığı bulunmaktadır. Yakın dönemde, Türkiye, terörizmle mücadele ile etnik çatışmaların ve huzursuzluğun sona ermesine ilişkin ortak endişeler hakkında Irak'a komşu ülkelerle birçok diplomatik girişim başlatarak, yapıcı bir rol oynamıştır. Türkiye'nin, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması konusunda süregelen bir çıkarı mevcuttur. İlave bir endişe kaynağı da, Kuzey Irak'ta, AB terör örgütleri listesinde yer alan bir Kürt örgütü olan PKK/Kongragel'in mevcudiyetidir. Irak'ın istikrarlı hale gelmesinde ve yeniden yapılanmasında Türkiye önemli bir role sahip olup, geleneksel olarak önemli bir ticari ortağı olan Irak'ta, kayda değer bir ekonomik çıkarı vardır.

Suriye ile olan ilişkileri, çeşitli sebeplerden dolayı geleneksel olarak zorluklar içermektedir. 1998 yılında Suriye, Türkiye'nin baskısı altında, PKK'ya olan desteğini kesip, örgütün liderini sınır dışı edince başlayan olumlu süreç, Irak'taki gelişmelere bağlı olarak ve temelde Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasına ilişkin ortak çıkarlar nedeniyle ivme kazanmıştır.

Türkiye'nin NATO üyeliği ve ABD ile olan askeri bağlantılarına Tahran'da şüpheyile yaklaşılırken, İran'ın nükleer programı AB için olduğu gibi Türkiye için de endişe kaynağı olmaya devam etmektedir. İki ülkenin din ve devlet ilişkileri konusunda görüşleri farklıyken, Kürt ayrılıkçılığı kontrol altına alma ve Irak'ta siyasi istikrar durumunun korunması konusunda ortak çıkarları mevcuttur. İki ülke de ticarete AB'ye kuvvetli bir yönelimi paylaşmaktadır. Türkiye ile İran arasında kapsamlı bir enerji ve doğalgaz işbirliği mevcuttur ve AB, İran için önemli bir doğalgaz pazarı olma potansiyeline sahiptir. Her iki ülke de, ticari liberalizasyon yolunda giderek ivme kazanan Ekonomik İşbirliği Örgütünün üyesidir.

Türkiye'nin AB üyeliğiyle, AB ve İran arasındaki ilişkilerin, ortak sınırın bir sonucu olarak yoğunlaşması beklenebilir. İran açısından, AB'nin Müslüman bir ülkeyle bütünleşmeyi nasıl yürüttüğü konusunda yoğun bir merak olacaktır. Bununla birlikte, enerji akışı veya Güney Kafkasya ve Orta Asya'da çatışan çıkarlar sonucunda Türkiye ile İran arasında yeni hususların ortaya çıkabileceği de gözardı edilmemelidir.

Son yıllarda, Türkiye, İsrail'le olan ilişkilerini bir dizi stratejik anlaşma yaparak güçlendirmiştir. Bu işbirliği, Ortadoğu Barış Sürecinde ilerleme kaydedilememesinden etkilenmemiştir. Barış süreci kapsamında, Türkiye taraflarla olan yakın ikili bağlarını korumakta ve ikili siyasi diyalog kapsamında destek, eleştiri ve endişelerini taraflara belirtmektedir.

Doğu Avrupa, Rusya, Güney Kafkaslar ve Orta Asya

Sovyetler sonrası dönemde Türkiye ve Rusya arasındaki ikili ilişkiler, Türkiye'nin Moskova'nın güçlü tarihi çıkarlarının bulunduğu alanlara yönelik etkisini genişletme arayışlarından dolayı yeni siyasi rekabetlere yol açmıştır. Son yıllarda, kesişen çıkarlar Kafkaslar ve Orta Asya'ya odaklanmıştır.

Bu gerilim, hacmi her yıl %15-20 artan ticari ilişkilerle, iki taraf arasında güçlü gelişme gösteren iş ilişkileri tarafından son zamanlarda gölgelenmiştir. Rusya, Türkiye'nin başlıca ticaret ortağı olarak Almanya'nın arkasından ikinci sırada gelmekte ve Türkiye'ye en çok doğalgaz ihraç eden ülke konumundadır. Buna mukabil, Türk inşaat şirketleri Rus pazarında aktiflerdir. Enerji alanında, Türkiye'nin katılımı, rekabet içindeki enerji çıkarları ve Kafkaslar ve Orta Asya'daki gelişmeler açısından, AB-Rusya ilişkilerinin önemini artıracaktır.

Türkiye'nin katılımı, AB sınırlarını Ermenistan, Azerbaycan, ve Gürcistan'a kadar genişletecektir. Türkiye'nin, katılımından önce komşularıyla ihtilaflarını çözmek için çalışmaya istekli olması koşuluyla, AB'nin Türkiye vasıtasıyla Güney Kafkaslarda istikrar sağlayıcı bir etkisi olabilir. Özellikle Ermenistan'la olan ilişkilerinin, diplomatik ilişkilerin kurulması ve halihazırda kapalı bulunan kara sınırının açılmasıyla geliştirilmesi gerekecektir. Trajik olaylar ve özellikle 1915/16' da bölgede yaşanan insani ıstırap konusunda, Türkiye'nin katılım ihtimali, Ermenistan'la olan ikili ilişkilerinde iyileşmeye ve bu olaylar açısından uzlaşmaya varılmasına yol açmalıdır. Yukarı Karabağ ile ilgili ihtilaftan doğan Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki gerilimi yumuşatmaya Türkiye'nin katkıda bulunması da ayrıca önemlidir. AB'nin Azerbaycan, Gürcistan ve petrol bakımından zengin Hazar Denizini çevreleyen ülkelerle olan ilişkileri de Türkiye'nin üyeliğiyle geliştirilebilir.

Orta Asya açısından, Türkiye, AB'nin Orta Asya'da siyasi etkisi açısından bir kanal sağlayabilir. AB'ye katılımından sonra ve güçlü tarihsel, kültürel ve ekonomik bağları kullanarak reform geçirmiş bir Türkiye, Orta Asya'nın istikrar kazanmasına yardım edebilir ve Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra siyasi istikrarsızlığa maruz kalan bölgede demokratik değerlerin gelişmesini teşvik edebilir. Dış politika ve güvenlik açısından, Türkiye'nin, NATO'nun bölge çapındaki "Barış için Ortaklık" programının önde gelen yardım tedarikçisi rolü, Orta Asya'nın uluslararası savunma bağlantılarını güçlendirecektir. Ancak, AB'nin sınırlarının bölgeye daha yakın hale gelecek şekilde genişlemesinin muhtemel sakıncaları da olacaktır. Örnek olarak, Türkiye ve Orta Asya'nın Türki dillerin konuşulduğu bölgeleri arasında siyasi ve kültürel bağların varlığı ve ülkelerindeki rejimlere muhalif belirli Türki grupların Türkiye'deki mevcudiyeti, bölgedeki ülkelerle olan ilişkilerde gerilimi tetikleyebilir.

Batı Balkanlar

Geçtiğimiz on yıl zarfında, Türkiye Batı Balkanlarda (Hırvatistan, Sırbistan- Karadağ, Bosna-Hersek, Makedonya ve Arnavutluk) olumlu ve yapıcı bir rol oynamıştır. Türk birlikleri barışı koruma ve istikrar operasyonlarına katılmaktadır. AB üyesi olmasından bağımsız olarak, Türkiye'nin bölgedeki İstikrar ve İşbirliği Sürecini desteklemeyi sürdürmesi ve İstikrar Paktının bir üyesi olarak kalması beklenmektedir. Her durumda, Türkiye AB'ye katıldığında, bir veya daha fazla Batı Balkan ülkesi üye olabilir. Netice itibariyle, Türkiye ile olan ilişkileri bir dış politika konusu olmayacaktır.

1.3. Ulusaşırı Konular

Türkiye, nüfusunun çoğunluğu Müslüman olup hürriyet, demokrasi, insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı, hukukun üstünlüğü gibi temel ilkelere bağlı bir ülke olarak önemli bir model olabilecektir. Bu husus, 11 Eylül saldırıları sonrasında ortaya çıkan tartışmalar ve algılamalar ışığında özel önem taşımaktadır.

AB'nin güvenlik çıkarları enerji, ulaşım ve sınır yönetimini kapsamaktadır. Türkiye, dünyanın enerji açısından en zengin bölgelerine sınırdaş olması nedeniyle, genişlemiş AB'nin enerji arzının güvenliği konusunda önemli işlevi olabilecektir. Türkiye'nin katılımı, AB'nin bahse konu enerji kaynaklarına erişimini ve bu kaynakların AB tek pazarına güvenli bir şekilde taşınmasını teminat altına alabilecektir. Türkiye'nin katılımı, AB'nin olası tedarik kanallarını çeşitlendirerek hem Rusya ve Ortadoğu hem Hazar çevresindeki ülkelerden alternatif ihraç güzergahları sunacaktır. Boğazlar ve Kuzey Irak-Ceyhan boru hattına ek olarak, Bakü-Ceyhan boru hattının tamamlanmasıyla birlikte Türkiye'nin önemli bir petrol transit ülkesi konumunun pekişmesi beklenmektedir. Doğalgaz konusunda ise, Türkiye genişlemiş AB ile hem Hazar hem de Ortadoğu üreticileri arasında önemi gittikçe artan bir transit ülke konumunda olacaktır.

Türkiye'nin katılımının ulaşım konusunun birçok veçhesinde önemli etkileri olabilecektir. Bu bağlamda, Türkiye'nin Avrupa ile Avrupa'nın güney çevresi arasında karayolu, demiryolu, havayolu, deniz ve boru hattı bağlantıları içeren enerji koridoru rolü artabilecektir. Dolayısıyla, bir bütün olarak Akdeniz bölgesinin ekonomik ve ticari entegrasyonu hızlandırılabilir.

Türkiye'nin tam üyeliği sınır yönetimi alanında aşılması gereken kaydadeğer zorluklara yol açacak, bununla birlikte, insan kaçakçılığı, uyuşturucu kaçakçılığı ve yasadışı göç dahil örgütlü

suç alanında işbirliğini geliştirecektir. Türkiye'nin komşuları ve diğer üçüncü ülkelerle ilişkileri vize uygulamalarından etkilenecektir. Türkiye Schengen alanına AB'ye katılımıla birlikte veya bir müddet sonra değil ancak sınır yönetimi uygulamalarının dikkatli bir değerlendirmesi yapıldıktan sonra Konsey tarafından belirlenecek bir tarihte dahil edilecektir. Dolayısıyla, Türkiye ile diğer AB ülkeleri arasındaki sınır kontrolleri Türkiye'nin katılımıyla birlikte hemen kaldırılmayacaktır.

Güvenlik konusunun bir başka vechesi olan terörle mücadele alanında, Türkiye'nin katılımı halihazırda varolan işbirliğini daha da geliştirecektir. Son yıllarda Türkiye aşırı sol ve köktendinci İslamcı gruplardan kaynaklanan birçok terör eyleminin hedefi olmuştur. 11 Eylül 2001 saldırılarından bu yana, Türkiye terörle mücadele alanında birçok AB girişimine katılmış; Türkiye tarafından terörist olarak nitelendirilen örgütler AB terör listesine alınmıştır.

Bölgede önemi bulunan konulardan biri kalkınma ve sulama için gerekli suya erişimdir. Ortadoğuda su konusunun stratejik önemi önümüzdeki yıllarda artacaktır. Türkiye'nin katılımıyla birlikte su kaynaklarının ve altyapı projelerinin uluslararası yönetimi (Fırat ve Dicle havzaları üzerindeki barajlar ve sulama projeleri, İsrail ve komşuları arasında su alanında sınırötesi işbirliği) AB açısından önemi bir konu haline gelebilecektir.

Türkiye'nin katılımının bir sonucu olarak, Türkiye'de ve diğer bölge ülkelerinde bulunan kaydadeğer Kürt azınlıklar ile AB'de mevcut Kürt diasporasının, AB'nin bu ülkelerle ilişkileri üzerinde etkileri olabilecektir.

1.4. Uluslararası İlişkiler

Türkiye, Birleşmiş Milletler, AGİT, Avrupa Konseyi, NATO, OECD ve Güneydoğu Avrupa İstikrar Paketi ile Ekonomik İşbirliği Örgütü ve İKÖ gibi uluslararası kuruluşlara üyedir. Türkiye aynı zamanda Arap Liginde gözlemci statüsündedir. BM oylamalarında Türkiye genel olarak AB'yle aynı yönde oy kullanmaktadır. Bununla birlikte, çoğunlukla Ortadoğu ve insan haklarıyla ilgili konularda olmak üzere bazı görüş farklılıkları ortaya çıkmaktadır. Temel Avrupa örgütlerinde (AGİT ve Avrupa Konseyi) ise Türkiye halihazırda tutumlarını AB'ninkiyle uyumlaştırmaktadır. Türkiye'nin katılımı, AB ile bahsekonu örgütler arasındaki ilişkilerde herhangi bir önemli değişikliğe yol açmayacaktır.

Türkiye'nin ABD'yle güçlü ekonomik, siyasi ve askeri bağlantıları bulunmaktadır. Irak Savaşı sonrasında hem Türkiye-ABD hem AB-ABD ilişkilerinde sorunlar yaşanmıştır. ABD açısından Türkiye'nin rolü son 15 yılda değişmiş; ABD geçmişte Türkiye'nin askeri kabiliyetleri ve jeostratejik konumuna önem verirken, bugün daha ziyade Türkiye'nin istikrarsızlık potansiyeli olan bölgede bir istikrar unsuru olmasına değer atfetmektedir.

Türkiye halen Dünya Ticaret Örgütü bağlamında gelişmekte olan ülke statüsü iddiasında olup, Doha Kalkınma Müzakereleri sırasında zaman zaman AB tutumlarına açıkça zıt şekilde gelişmekte olan ülkelerin tutumlarından bazılarını savunmuştur. Türkiye'nin önemli bir gelişmekte olan ülke niteliği AB'nin özellikle ticaretle ilgili fasıllar bağlamında kalkınma politikalarının yürütülmesine kaydadeğer bir etki yapabilecektir. Türkiye'nin bu alanlarda diğer AB ülkelerine nazaran çıkarlarının farklı olması dolayısıyla karar alma mekanizması daha karmaşık hale gelebilecektir.

1.5. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası

AB-Türkiye siyasi diyalogu ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) konularında işbirliği 1990ların ortasından itibaren gelişmiş, diyalog sonucunda Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) konularında AB ile Türkiye'nin görüşleri arasında kaydadeğer ölçüde yakınlaşma sağlanmıştır. Türkiye'nin AB'nin siyasi beyannameleri, Ortak Tutumları ve Ortak Eylemleri ve diğer ODGP tedbirlerine katılım düzeyi ortaklaşa paylaşılan görüşlerin çokluğunu göstermektedir. Bununla beraber, genel olarak tatmin edici düzeyde olmakla birlikte, Türkiye diğer katılımcı ve ortak üyelere nazaran hayli az AB beyannamesine iştirak etmektedir.

Türkiye'nin AGSP'ye olan ilgisi ve NATO ve uluslararası barış koruma operasyonlarındaki tecrübesi, Türkiye'nin katılım sonrası ODGP/AGSP yapılarına dahil edilmesi için olumlu bir zemin hazırlamaktadır. 2003 itibariyle Türkiye'nin Afganistan (ISAF), Bosna (SFOR II) ve Kosova'da (KFOR) önemli büyüklükte birlikleri bulunmaktadır. Türkiye Afganistan'daki uluslararası ISAF birliklerinin komutasını üstlenmiştir. Türkiye'nin uygulama kapasitesi ve kurumsal kabiliyetleri konusunda aşılamayacak güçlük beklenmemektedir. Büyük askeri harcamaları ve insan gücüyle Türkiye AB güvenlik ve savunmasına ciddi katkı yapabilecek kapasitededir: Türkiye'nin 2004 yılında GSYH'sının %2.59'u olan askeri harcamaları tüm NATO ülkeleri arasında oransal olarak en yüksek olanlar arasındadır. Türkiye'nin 793.000 askeri personeli NATO'nun Avrupalı üyelerinin askeri gücünün %27'sini oluşturmakta; Türkiye'nin işgücünün %3.9'una karşılık gelmektedir (bu oran diğer NATO üyesi Avrupa ülkelerinde ortalama olarak %1.7'dir). Bununla birlikte, yakın coğrafyası (Irak, Kafkaslar, vs.), insan hakları ve Müslüman ülkelerle ilgili gelişmeler başta olmak üzere yaşamsal addettiği dış politika ve güvenlik çıkarlarını ilgilendiren konularda Türkiye'nin kendi ulusal tutumunda ısrar ettiği ve AB tutumlarına katılmakta mütereddit olduğu açıktır.

Sonuç olarak, her ne kadar Türkiye'nin ODGP ve AGSP'ye kaydadeğer katkılarda bulunma kapasitesi mevcut ise de, bu konuda Türkiye'nin siyasi yeteneği ve istekliliğine ilişkin tereddütler ancak AB'nin dış politikasıyla birkaç yıl boyunca ikna edici bir uyum göstermesi halinde giderilebilecektir.

1.6. Türk Dış Politikasını Etkileyen Ülke İçi Faktörler

Türkiye'nin dış politikası ülke içi gelişmelerden de etkilenecektir. Devletin rolü, sivil-asker ilişkileri, ekonomik reform, laik-dini politikalar ve ulusçu-uluslararası yöneliş gibi temel konularda benimseyeceği yön, gelecekte Türkiye'nin dış politikasını etkileyebilecektir. Türk toplumunda ordunun siyasi ağırlığı hala fazla olmakla birlikte siyasi reformlar dolayısıyla azalmaktadır. Aynı zamanda, demokratik reformların yerleşmesiyle birlikte sivil toplum uluslararası meselelerin daha çok bilincine varabilecek ve bu da dış politika konusunda daha katılımcı ve belki daha az mutabakata dayalı tartışmaları getirebilecektir. Şayet Türkiye laikliği Müslüman bir sosyal ve kültürel ortam ile birleştiren bir demokrasi olma yoluna gidebilirse, diğer bölge ülkelerine iyi bir örnek sunabilecektir.

1.7. Değerlendirme

Türkiye'nin katılımının AB'nin dış ilişkilerine potansiyel etkisinin değerlendirilmesi birçok

değişkenden etkilenmektedir: Türkiye'nin olası katılımının zamanının belirsizliği, genel olarak uluslararası ve özellikle Türkiye'nin yakın çevresindeki gelişmelerin kestirilemezliği, önümüzdeki 10-15 yıl içinde AB'nin nasıl şekilleneceği sorusu ve nihayetinde aynı zaman diliminde Türkiye'nin evrimi ve iç dönüşümünün mecrası.

Nüfusunun büyüklüğü, ekonomik hacmi ve istikrarsızlık, uluslararası gerilimler, iç çatışmalar, azınlık meseleleri ve çatışan ekonomik ve enerji çıkarlarıyla dolu bir bölgedeki coğrafi konumu Türkiye'yi de dahil edecek bir AB genişlemesinin daha önceki genişlemelerden farklı kılmaktadır.

Yukarıdaki analizden şu unsurlar ortaya çıkmaktadır:

- Türkiye, AB üyeliği istikrarsızlık potansiyeli olan Akdeniz, Ortadoğu, Kafkaslar ve Orta Asya gibi komşu bölgelerde dış politikayı etkileyecek stratejik olarak önemli bir ülkedir.
- AB'ye halihazırda üye olan devletler ile Türkiye'nin adigeçen bölgelerde birçok açıdan örtüşen, fakat bazı hallerde farklılık arzeden önemli çıkarları vardır.
- Türkiye ekonomik modernizasyonunu, sosyo-ekonomik gelişimini ve bölgeyle entegrasyonunu sürdürdüğü takdirde bölgede önemli bir istikrar unsuru olabilecektir.
- AB üyesi olarak Türkiye'nin birçok uluslararası konuda (enerji, su kaynakları, sınır yönetimi, terörle mücadele) önemi olacaktır.
- Büyük askeri harcamaları ve insan gücüyle Türkiye AB'nin güvenlik ve savunma politikalarına kaydadeğer katkı yapabilecek maddi kapasiteye sahiptir.
- Uluslararası konularda Türkiye genel olarak tutumunu AB'nin ortak dış ve güvenlik politikasıyla uyumlaştırmakla birlikte bazı hassas konularda (insan hakları, Ortadoğu) durum farklıdır.
- Türkiye'nin AB entegrasyon sürecine başarıyla katılması İslam dünyasına inançlarının AB değerleriyle bağdaşır olduğunun açık bir kanıtı olabilecektir.
- Bununla birlikte, Türk dış politikasının gelecekteki gelişimi Türkiye'nin özellikle ordunun, dinin ve sivil toplumun rolü alanlarında iç gelişmelerinden önemli ölçüde etkilenecektir.
- Potansiyel olarak AB'nin en büyük üyesi olabilecek Türkiye, dış politikada önemli etkiye sahip olabilecek, bununla birlikte üyelikten ve Avrupa kurumlarında ortak karar alma sürecinden ileri gelen kısıtlamalara tabi olacaktır.

Dış ilişkilerde AB'nin rolü konusunda Türkiye'nin katılımı beraberinde hem avantajlar hem zorluklar getirecektir. Türkiye'nin katılımı çatışmalara meyilli Ortadoğu bölgesine istikrar gelmesine katkıda bulunabilecek, bununla birlikte AB'yi bölgenin zorlu siyasi ve güvenlik sorunlarının daha çok içine çekebilecektir. Türkiye'nin üyeliği, AB'nin bölgesel ve küresel ağırlığını artırabilecek, bununla beraber özellikle oybirliği gerektiren alanlarda karar almayı

karmaşıklştırılabilecektir. Özetle, Türkiye bölgede istikrarı ve AB'nin ağırlığını geliştirecek bir faktör olabilecek, fakat aynı zamanda üyeliği dış politika alanında fırsatların yanında zorluklar da yaratabilecektir.

2. EKONOMİK BOYUT

Bu bölüm Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğinin ekonomik etkileri üzerine odaklanmıştır. Avrupa Birliği ile Türkiye arasında oluşturulan Gümrük Birliği çerçevesinde bütünleşmenin bazı ekonomik etkileri şu an için ortaya çıkmıştır. Ancak, Türkiye'nin Avrupa Birliğine katılımı, Türkiye'deki ekonomik büyümeyi ve zenginliği artıracak aynı zamanda AB üyesi ülkeleri de, daha az bir seviyede de olsa, olumlu etkileyecektir.

Bu bölümün amacı Türkiye'nin katılımının niteliksel ve bir ölçüde de olsa, niceliksel etkilerinin ve aynı zamanda çeşitli kanallar vasıtasıyla üyeliğin AB ekonomisine olabilecek etkilerinin değerlendirmesini sağlamaktır. Bu durum, Türkiye ile AB arasında dört temel özgürlüğün (malların, işgücünün, hizmetlerin ve sermayenin) büyük olasılıkla geçici tedbirler ve özel düzenlemeler göz önüne alınarak tamamıyla kurulduğunu kabul etmektedir. Türkiye Ekonomik ve Parasal Birlik de dahil olmak üzere bütün AB müktesebatı ile uyum sağlamak ve AB bütçesi içerisinde yer almak duurmunda olacaktır, ancak bu unsurların çoğu çalışmanın diğer bölümlerinde daha detaylı olarak incelenecektir.

2.1. Türkiye Ekonomisinin Temel Özellikleri

Türkiye düşük orta gelir grubunda yer alan bir ülke olarak değerlendirilmektedir. AB ile karşılaştırıldığında Türkiye'nin kişi başına milli geliri oldukça düşük seviyelerdedir. 2003 yılında Türkiye'nin satın alma gücü standardına göre hesaplanan kişi başına düşen GSYİH'si AB-25 ortalamasının ancak %28,5'i kadardır. Bu rakam Bulgaristan ve Romanya ile yakın seviyelerdedir. 2003 yılı cari fiyatlarla ölçülen GSYİH'si ise AB-25'in toplam GSYİH'sinin %2'si, yeni üye ülkelerin ise yaklaşık yarısıdır.

Türkiye'nin 70 milyonluk nüfusu ile on yeni üyenin toplam nüfusuna büyük ölçüde yakın ve AB-25'in toplam nüfusunun %15,5'i kadardır. Türkiye'deki demografik eğilim Avrupa Birliğinden farklıdır. Türkiye'de nüfus ortalama %1,8 oranında artarken AB-25 için bu oran %0,2'dir. Ancak, nüfus artış oranlarının düşüş eğiliminde olması uzun vadede Türkiye'nin AB ülkelerinin mevcut durumda karşı karşıya olduğu yaşlanan nüfus sorununu yaşamasına yol açacaktır.

Türkiye'de toplam nüfusun üçte ikisi İstanbul, Ankara, İzmir ve diğer büyük şehirlerde yaşamaktadır. Toplam katma değer % 80'i bu şehirlerde yaratılmaktadır. İstanbul ve diğer büyük şehirler kırsal bölgelerden önemli ölçüde göç almaktadırlar. Türkiye önemli ölçüde bölgesel farklılıkların bulunduğu bir ülkedir. En zengin bölgeler ülkenin batı kesimlerinde yer alırken en yoksul bölgeler doğu kesimindedir. En zengin bölge olan Kocaeli, aynı zamanda önemli bir endüstriyel bölgedir, kişi başına düşen GSYİH, ülke ortalamasından % 90 oranında bir fazlalık gösterirken (AB-25 ortalamasının % 46'sı), en yoksul bölgeler olan Ağrı ve Van'da kişi başına düşen GSYİH ülke ortalamasının üçte biri kadardır (AB-25 ortalamasının % 8'i).

Gelir dağılımındaki farklılıklar, bölgelerin sektörel yapısını yansıtmaktadır. Zengin bölgelerde üretim ve istihdam büyük oranda imalat ve hizmet sektöründe toplanırken, diğer bölgelerin çoğunda tarım en önemli gelir ve istihdam kaynağıdır.

Avrupa ülkelerinden işgücü talebi doğrultusunda, 1960'ların ilk yarısından itibaren Türkiye'de önemli oranda yurtdışına göç yaşanmıştır. 1980'lerin başlarından itibaren Türkiye'den yurtdışına net göç akımı yılda 40 000-60 000 civarında olup, mevcut işgücünün % 0,2'sine karşılık gelmektedir. 2002 yılı rakamlarıyla AB-15'de resmi olarak kayıtlı 3 milyon Türk vatandaşı bulunmaktadır.

Geçtiğimiz yıllarda ülkede önemli oranda makroekonomik ve mali krizler meydana gelmiştir. 1994 yılında, 1999 yılı sonunda ve 2001 yılı başında meydana gelenler son dönemde olanlardır. Geçmişte meydana gelen makroekonomik ve mali krizler ekonomik faaliyetlerin istikrarsız bir seyir izlemesine neden olmuş ve büyümeyi engellemiştir. 2001 yılından bu yana ekonominin istikrara kavuşması ve geçmiş yıllarda kriz yaratan faktörlerin ortadan kaldırılması hususunda önemli ilerleme kaydedilmiştir. Olumlu gelişmeler yüksek orandaki ekonomik büyüme ve enflasyondaki düşüşe yansımıştır. Ancak, ekonomiyi istikrara kavuşturma süreci henüz tamamlanmamıştır. Artan dış açık gibi önemli sorunlar çözüm beklemektedir. Yapısal reformların sürdürülmesi, Türkiye ekonomisinin krizden kurtulmasını sağlamakla kalmayacak, büyüme potansiyelini de artıracaktır.

2.2. Daha Derin Bir Ekonomik Entegrasyonun Etkileri

Türkiye'nin nüfusu oldukça yüksek olmasına rağmen, GSYİH'sı AB-25'in GSYİH'nın % 2'sinden biraz yüksektir. Dolayısıyla, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliğinin ekonomik etkileri asimetrik olacaktır. Diğer bir ifadeyle, Türkiye tam üyelikten önemli ölçüde yararlanırken AB ekonomisi üzerindeki etkisi sınırlı olacaktır. Türkiye'nin üyeliğinin AB'ye etkileri Türkiye ekonomisinin üyelik için yürüteceği hazırlıklar ile başa çıkabilme kabiliyetine önemli oranda bağlı olacaktır.

Mal ve Hizmet Ticaretinin Artması

Türkiye'nin üyeliği sanayi ürünlerinde tarifelerin ve miktar kısıtlamalarının karşılıklı olarak kaldırılmasını sağlayan 1995 yılında oluşturulmuş Gümrük Birliği'nin¹ tamamlayıcısı olacaktır. Türkiye'nin tam üyeliği ile birlikte halihazırda Gümrük Birliği kapsamında olmayan (tarım gibi) alanlarda tarifelerin kaldırılması ve aynı zamanda ilgili müktesebatın uygulanması sonucunda tarife dışı engellerin azaltılması ile ticari entegrasyon daha da artacaktır.

Temel olarak Gümrük Birliği ile ticarete sağlanan serbestleşme Türkiye'nin AB ile olan ticari ilişkilerini önemli ölçüde artırmıştır. Ancak, halen bazı alanlarda, tarım ürünlerinde olduğu gibi, karşılıklı ticarete sınırlamalar bulunmaktadır. Mal ticaretine bakıldığında, 2003 yılında Türkiye ihracatının %58'ini ithalatının ise %52'sini AB-25 ile gerçekleştirmiştir. Öte yandan Türkiye'nin AB'nin dış ticaretinde payı oldukça düşüktür. 2003 yılında Türkiye'nin AB'nin üçüncü

¹ 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı, 13 Şubat 1996 tarihli Avrupa Topluluğu Resmi Gazetesi L 35

ülkelerden ithalatındaki payı % 2,5, üçüncü ülkelere ihracatındaki payı ise % 3 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin Avrupa Birliğine olan ihracatında yüksek katma değeri olan ürünlerin ve daha teknoloji ağırlıklı ürünlerin payı giderek artmaktadır. Özellikle mal ticaretinde makinelerin ve yol araçlarının payı son yıllarda giderek artış göstermiş ve 1998 yılında % 19 iken 2003 yılında % 29'a yükselmiştir. Buna rağmen Türkiye'nin AB'ye yaptığı ihracatın % 40'a varan bölümünü (2003 verileriyle) tekstil ürünleri oluşturmaktadır. Bu oran AB'nin toplam tekstil ithalatının % 13'üdür.

Son yıllarda Türkiye'nin ticaretinde Orta Doğudan Avrupa Birliğine doğru önemli ölçüde bir sapma olduğu görülmektedir. Bu durum büyük ölçüde AB ile Türkiye arasında ticari alanda sağlanan serbestleşme sonucu ortaya çıkmıştır. Serbestleşmenin Gümrük Birliğinin kapsamadığı alanlardı da kapsayacak şekilde geliştirilmesi iki taraf arasındaki ticaretin artmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca, sınır kontrollerinin ve diğer teknik ticari engellerin kaldırılmasının düşük ölçüde de olsa ticaret yaratıcı etkisi olacaktır.

Tek Pazara Entegrasyon

Türkiye'nin pazarının büyüklüğü göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'nin Tek Pazar'a katılımı mevcut üye ülkelerde talebin artmasıyla sonuçlanacaktır. Bu durum, özellikle Türkiye'de verimlilik artışına ve hizmet sektörü başta olmak üzere pek çok alanda fiyatlarda düşüşe neden olacaktır. Verimliliğin artması ve fiyat rekabeti Türkiye'nin GSYİH'sinin önemli ölçüde artmasını sağlayabilecektir.

İstihdamın ve katma değerin tarım sektöründen hizmet sektörüne yönelişinin sürmesi ve bunun verimlilik artışına neden olması beklenmektedir. 2003 yılında Türkiye'deki işgücünün yaklaşık üçte birinin tarım sektöründe istihdam edilmesine rağmen, gerçekleştirilen üretimin GSYİH içerisindeki payı % 12,2'dir. AB-25'te ise toplam işgücünün % 5'i tarım sektöründe istihdam edilmekte ve tarım sektörü, toplam katma değerin % 2,2'sini üretmektedir. Tarım sektöründen hizmet sektörüne geçiş yalnızca Türkiye ekonomisinin yapısını AB ile uyumlu hale getirmekle kalmayacak aynı zamanda, özellikle hizmet sektöründe, Tek Pazara katılımından doğan kimi etkiler de yaratacak ve kayda değer ilave ekonomik büyümeye de yol açacaktır. Bu tür yapısal değişikliklerin idaresi, özellikle kırsal kesimlerde ekonomik ve sosyal politika açısından uzun dönemli ve önemli bir sorun olacaktır.

Son döneme kadar Türkiye'deki mali sistem makroekonomik ve yapısal sorunlardan kaynaklanan güven eksikliğine bağlı olarak kırılgan bir yapıdaydı. Ancak, 2001 yılındaki mali kriz sonrasında izlenen kapsamlı yeniden yapılanma programı ve uluslararası standartların uygulanması sayesinde bankacılık sistemi daha sağlam bir zemine oturtulmuştur. Ancak süreç henüz tamamlanmamıştır. Düzenleyici ve denetleyici standartların daha da güçlendirilmesi ve AB standartları ile uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Uluslararası mali piyasalardan önemli oranda dış borç alan Türkiye ekonomisinin sınır ötesi finansmanında AB menşeli bankalar en büyük paya sahiptir.

Artan Yatırım Fırsatları

AB ile Türkiye arasındaki sermaye akışı büyük ölçüde serbestleştirilmiştir. Buna rağmen, bazı sermaye girişleri, özellikle Türkiye'ye AB'den gelen doğrudan yabancı yatırımlar, son on yıllık dönem boyunca, çok düşük seviyede kalmıştır ve yabancı yatırımcılar için kullanılmış bir potansiyel bulunduğu beklentisini arttırmaktadır. 2004 yılında üye olan 10 ülkede yaşanan tecrübe, AB üyeliği perspektifinin, AB şirketlerinden gelen doğrudan yabancı yatırımları tetikleyen faktörlerin başında geldiğini göstermektedir. Ancak, durum tam olarak her yerde aynı değildir. Çünkü, bu ülkelere giden doğrudan yabancı yatırımların bir kısmının söz konusu ülkelerdeki KİT'lerin özelleştirilmesinden, müktesebatın uygulanmasından ve AB perspektifi sayesinde yatırımcıların yeni piyasa imkanlarını keşfetme hususundaki güvenlerinin artmasından kaynaklandığı göz ardı edilmemelidir. Ayrıca, katılım sonrasında AB Yapısal Fonlar ve Uyum Fonlarından fiziksel ve beşeri sermayeye yapılan harcamalar özel yatırım koşullarını iyileştirecektir. Türkiye'ye daha fazla ve gittikçe artan oranda giren doğrudan yabancı yatırımlar, sermaye birikimini artıracak, aynı zamanda sermaye stokunu yenileyecek ve büyüme potansiyelinin artmasının temel bileşeni olan teknoloji transferini mümkün kılacaktır.

İşgücü Göçü

Türk işçilerin AB üye Devletlerine göçü konusunda halihazırda kurulmuş uzun bir gelenek vardır. Uzun vadede işçilerin serbest dolaşımının önündeki engellerin kaldırılmasının Türkiye'den AB'ye ilave göç dalgası yaratacağı tahmin edilmektedir. Ancak, bu aşamada, katılım sonrası olacak bu ilave göçün yapısı ve düzeyi hakkında tahminde bulunmak oldukça güçtür. Böylesi bir göç, AB'nin yaşlanan nüfus nedeniyle büyüme potansiyelinin azalması sorununu hafifletebilecektir. Ancak, göçün büyük çapta ve kontrolsüz olması, AB işgücü piyasasında sorunlar yaratabilecektir. Göç için genişlemenin yaratacağı sonuçlara ilişkin yapılan çalışmalar değişiklik arz etmekte ve kamuoyu araştırmaları, daha önce güneyden kuzeye yaşanmış göçlerden çıkarımlar, ve geçmiş göç akımlarının ekonometri modelleri ile analizi (Bak bölüm 3- Kişilerin Serbest Dolaşımı) gibi farklı yöntemlere dayanmaktadır. İlgili üye devletlere göçün dağılımı ülke ve bölge bakımından düzensizdir. Göçün GSYİH'ya etkisi göç edenlerin eğitim seviyesine ve AB'deki işgücü talebine göre değişecektir.

Türkiye'den AB'ye göçün büyüklüğü, yalnızca, Türkiye'nin ulusal gelirin AB seviyesine yaklaşmasına değil, aynı zamanda, ülkedeki İstanbul ve Kocaeli gibi hızlı büyüyen bölgelerin gelişimine de bağlı olacaktır. Ekonomik gelişmenin önceki aşamalarında, geniş bölgeler geleneksel olarak, daha fazla yatırımdan ve hızlı büyümeden yararlanmıştır. Kırsal bölgelerden göç eden önemli bir kesim de eğer ekonomik genişleme yeterli hızla ilerler ve uygun işgücü politikaları ve iş imkanları ile desteklenirse bu bölgeler onları da sindirebilecektir. Kültür ve dil konusundaki engellerin, ulusal göçe göre uluslararası göçte daha yüksek olması nedeniyle, Türkiye'de kırsal kesiminden gelecek göçün büyük bir kısmı ülke içerisindeki hızlı büyümekte olan bölgelere yönelecektir.

2.3. Ekonomik ve Parasal Birliğe Katılım

Yeni bir üye devlet olarak, Türkiye, katılım sonrasında Ekonomik ve Parasal Birliğe (EPB) katılacak ancak, Euro'yu hemen kabul etmesi gerekmeyecektir. Bu nedenle, EPB'nin koşullarına

uyum sağlamalı ve Euro alanına tam katılım için hazırlanmalıdır. Türkiye döviz kuru politikasını ortak çıkar konusu olarak yönlendirmek zorunda kalabilecektir. Türkiye, ekonomik istikrar için disiplinli ve sorumlu makroekonomik, hem parasal hem de mali, politikalar izleyebilmelidir. Türkiye'deki para, ürün ve işgücü piyasalarının düzgün işlemesi, söz konusu makroekonomik politikaların etkinliğini artıracaktır. Bu nedenle, Türkiye makroekonomik istikrarı sağlamaya ve ilerlemiş yapısal reformlara devam etmelidir.

2.4. Değerlendirme

Türkiye'nin Avrupa Birliğine üyeliği, ilgili tüm taraflar için ekonomik zorlukları ve fırsatları beraberinde getirecektir. Türkiye'nin Birliğe katılımının temel etkileri aşağıda açıklandığı gibi özetlenebilir:

- Genel olarak, Avrupa Birliği üyesi ülkelerin ekonomileri, yavaş da olsa, Türkiye'nin katılımından faydalanacaktır. Türkiye'deki ekonomik büyümenin hızlanması AB-25'in ihracatına olumlu ivme verecektir. Türkiye'deki üyelik perspektifi sonucunda iyileşen yatırım ortamı sayesinde, AB şirketleri için yatırım imkanlarının artması beklenmektedir. Türkiye'den gelecek göçten kaynaklanacak istihdam arzındaki olası artış, daha fazla büyüme sağlanmasına katkıda bulunabilir. Türkiye'deki bölgelerin AB ortalamasının altında seyreden düşük gelir düzeyleri dikkate alındığında, Türkiye'nin Birliğe katılımı, bölgeler arasındaki farklılıkların artmasına neden olacaktır.
- Türkiye AB'ye katılımından önemli ölçüde yararlanacaktır. Artan ticaret, yükselen doğrudan yabancı sermayeden kaynaklanan yatırım artışı, üretimin sektörel yapısının değişmesinden kaynaklanan verimlilik artışı ve rekabetçi AB İç Pazarı ortamına uyumlu yapısal reformların uygulanmasıyla Birliğe katılım Türkiye'nin büyümesini önemli ölçüde hızlandıracaktır. Büyümenin artmasıyla ekonomik kalkınma ivme kazanacak olmasına rağmen, Türkiye'deki gelir seviyesinin AB'nin seviyesine ulaşması uzun bir süre alacaktır.
- Türkiye'nin Birliğe katılımdan tam anlamıyla yararlanabilmesi için makroekonomik ve mali istikrarın sağlanması ve fiziksel ve beşeri sermayede yapılacak uygun artırımlarla üretim kapasitesinin yükseltilmesi gerekmektedir. Kamu maliyesinin etkili bir şekilde idaresi, mali sektörün gelişiminin ve istikrarının sürdürülmesi, eğitim seviyesinin yükseltilmesi için çabaların ve mali kaynakların artırılması, daha fazla doğrudan yabancı yatırım çekilebilmesi için ise yapısal reformların sürdürülmesi gerekmektedir.

3. İÇ PAZAR VE İLGİLİ POLİTİKALAR

1963 tarihli Ortaklık Anlaşması (Ankara Anlaşması)² çerçevesindeki Türkiye-AT Gümrük Birliği, özellikle sanayi malları bakımından olmak üzere, Türkiye'nin bir ölçüde iç pazara dahil olmasına imkan tanımaktadır. Gümrük Birliği kapsamında Türkiye, sanayi mallarının serbest dolaşımı, fikri ve sınai mülkiyet hakları, rekabet politikası (devlet yardımlarının denetimi ve anti-tröst) alanlarındaki mevzuat ta dahil olmak üzere iç pazar müktesebatının bir bölümüne uyum

² 29 Aralık 1964 tarih ve L217 sayılı Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesi

sağlamayı ve ortak gümrük tarifesini üstlenmeyi taahhüt etmiştir. Kamu alımları, hizmetler ve yerleşme halihazırda Gümrük Birliği kapsamında yer almamaktadır; ancak, pazara girişin serbestleştirilmesi için ikili bir anlaşma yapılmasına yönelik müzakereler 2000 yılından beri devam etmektedir. İşçilerin serbest dolaşımı, yerleşme serbestisi ve hizmet sunumu serbestisi Ankara Anlaşmasının hedefleri olarak beyan edilmiştir; ancak sadece işçilerin serbest dolaşımı kısmen uygulanmıştır.

Sermayenin serbest dolaşımı ve iç pazarla ilgili geniş kapsamlı diğer politikalar da bu bölümde yer almaktadır.

3.1. Malların Serbest Dolaşımı

Gümrük Birliğinde, bazı çelik ürünleri hariç olmak kaydıyla, tüm sanayi mallarını kapsayacak şekilde Türkiye ile AB arasında malların serbest dolaşımı öngörülmektedir. Söz konusu çelik ürünleri AKÇT³ tarafından yapılan bir antlaşma kapsamında bulunmaktadır. AB Türkiye için başlıca ticaret ortağıdır ve son genişleme ile birlikte, Türkiye AB'nin 6'ncı en büyük müşterisi ve 7'inci büyük tedarikçisi olmuştur. Ortalama olarak, AB ile ticaret Türkiye'nin ithalat ve ihracatının yarısından fazlasını oluşturmaktadır.

Uygulamada halen, bir kısmı Türkiye'nin Gümrük Birliği kapsamındaki yükümlülüklerine uymamasından kaynaklanan, ticarete bazı engeller bulunmaktadır. Söz konusu güçlükler dış ticarete farklı kuralların olması, standardizasyon, ithalat lisansları ve teknik engellerin yanı sıra fikri mülkiyet hakları, gıda güvenliği ve kamu alımları ile ilgilidir. Kamu alımlarına ilişkin olarak akılda tutulmalıdır ki, bu sektörün Gümrük Birliğine dahil edilebilmesi için müktesebata uyum şarttır ve her halükarda yapısal fonlara erişim sağlanması için bir gerekliliktir. Gıda güvenliği alanında, müktesebata kademeli uyumun sürdürülmesi, AB ilkelerine uyum sağlanması ve uygun kurumsal yapıların oluşturulması için büyük gayret sarf edilmesi gerekecektir.

Türkiye, kendisinin iç pazarla bütünleşmesine imkan sağlayacak olan Gümrük Birliğinden kaynaklanan mevcut yükümlülüklerini yerine getirmeleridir.

3.2. Hizmet Sunma Serbestisi

Mali sektör halihazırda gelişmiş değildir ve Türk mevzuatının müktesebatla tam uyumu için daha fazla gayret sarf edilmesi gereklidir. Aynı zamanda, Türk mali sektörünün sürdürülebilir entegrasyonun yasal ve denetleyici çerçevenin güçlendirilmesinin yanında, büyük ölçüde makro ekonomik istikrarın sağlanmasına bağlı olduğu bilinmelidir. Türk mali sektörünün Tek Pazarın etkisine hazırlanması için kapsamlı çalışmalar gereklidir. İddialı reformlar orta vadede sürdürülebildiği takdirde, potansiyel olarak geniş ve hızlı büyüyen bir bankacılık, sigortacılık ve yatırım pazarına erişim sağlanacağından, Türkiye'nin katılımının Tek Pazar üzerinde olumlu bir etkisi olabilir.

Mali olmayan hizmetler alanında, yerleşme hakkını da kapsayacak şekilde, diğer AB ülkelerinden gelen ekonomik aktörlerin katılımın tüm imkanlarından faydalanmalarını sağlamak üzere, Türkiye'nin müktesebatla uyum için kapsamlı çalışmalar yürütmesi gerekecektir. Bu hizmetlerin

³ 7 Eylül 1996 tarih ve L227 sayılı Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesi

Üye Devletlerin kendi vatandaşları için koyduklarıyla aynı şartlar altında sağlanması gerekecekse de, bu alanın işgücü piyasası üzerinde etkileri olabilir. Türkiye, hızla büyüyen ve GSYİH içindeki payı katılıma kadar artması beklenen turizm sektöründe de önemli bir hizmet sunucudur. Türkiye'nin katılımı bu sektördeki AB düzeyinde artan rekabete de katkı sağlayacaktır.

3.3. Kişilerin Serbest Dolaşımı

1960'lı yıllarda Avrupa'daki bazı ülkelerin aktif bir şekilde işçi alımına başlamalarıyla birlikte Türkiye'den bu ülkelere yoğun bir göç oluştu. 1960'ların ilk yarısında, sene başına yaklaşık 80.000 göçmen ya da Türk işgücünün yaklaşık 0.5%'i kadar bir miktarla, söz konusu göç en yüksek seviyesine ulaştı. 1970'lerin ikinci yarısında Avrupa'da işçi taleplerinin azalması ve istihdamda yasal göç kanallarının kapatılması ile ilk göç dalgası sona ermiştir. 1980'lerden itibaren, çoğunlukla göç yüzünden parçalanmış ailelerin yeniden birleşmeleri nedeniyle, sene başına 40.000-60.000 kişinin söz konusu olduğu ve şu anki işgücünün 0.2%'sini oluşturan bir göç daha gerçekleşmiştir. 2002 yılı itibarıyla, 15 üyeli AB'de yaklaşık 3 milyon resmi kayıtlı Türk vatandaşı bulunmaktadır. Söz konusu göçü en fazla alan ülkeler Almanya (söz konusu göçmen işçilerin 77.8%'i ya da 2.3 milyon kişi), Fransa (7.9% ya da 230.000 kişi), Avusturya (4.7% ya da 135.000 kişi) ve Hollanda'dır (4.4% ya da 128.000 kişi).

Türk vatandaşları AB içindeki üçüncü ülke vatandaşları arasındaki en büyük grubu oluşturmaktadırlar (tüm üçüncü ülke vatandaşlarının yaklaşık 25%'i). Türkiye'den gelen göçmen işçiler artık yerleşmiş bir olgudur ve ev sahibi ülkelerde Türk vatandaşlarının ikinci ya da üçüncü kuşakları yaşamaktadırlar, yine de entegrasyon konusunda yaşanan bazı zorlukların ele alınması gerekmektedir.

Türk işçilerinin Topluluk hukuku bakımından statüleri AB vatandaşları ile üçüncü ülke vatandaşları arasında bir yerdedir. Bu statü büyük ölçüde, AT ile Türkiye arasındaki 1963 tarihli Ortaklık Anlaşmasını müteakip AT-Türkiye Ortaklık Konseyi tarafından alınan kararlar ve bu kararlara ilişkin Adalet Divanı yorumları tarafından belirlenmiştir. Anlaşma, tarafların kademeli olarak işçilerin serbest dolaşımını sağlamasını öngörürken, Anlaşmanın ilgili hükümleri doğrudan etkiye sahip değildir. Şimdiye kadar, Ortaklık Konseyi serbest dolaşım için gerekli bütün tedbirleri almış değildir. Bunun sonucunda, Türk vatandaşları bir Üye Ülkeye serbestçe yerleşme hakkına ya da çalışmak için Üye Ülkeler arasında dolaşım hakkına sahip değildir.⁴ Ancak, Türk işçiler belli bir Üye Ülkeye kabul edildikten sonra 1/80 sayılı Karar kapsamında bu ülkede pek çok haktan faydalanabilmektedirler.⁵

⁴ Uzun süredir ikamet eden üçüncü ülke vatandaşlarının statülerine ilişkin 2003/109 sayılı Direktife göre Üye Ülkeler arası göç mümkün olacaktır; en geç 23 Ocak 2006 tarihi itibarıyla bu konumdaki Türk işçileri, sıkı şartlara bağlı olmak kaydıyla, çalışmak için bir başka Üye Ülkeye gitme hakkını elde edeceklerdir.

⁵ Bu alandaki geniş içtihat göz önünde bulundurulursa, bu haklar aşağıdaki gibi özetlenebilir: (a) çalışma koşulları ve istihkaka ilişkin eşit muamele; (b) kişinin bir yıl boyunca kanuni olarak istihdam edilmesinden sonra ev sahibi Üye Ülkede bir iş pozisyonu ve aynı işe bağlı ikametgah izni varsa aynı işveren için çalışma izninin uzatılması hakkı; (c) belirli şartlar altında üç yıllık çalışmanın ardından aynı meslekte sunulan başka bir iş pozisyonunu kabul etme hakkı; (d) dört yıllık çalışmanın ardından bütün iş pozisyonlarına serbest erişim hakkı ve başka bir iş ararken sözkonusu ev sahibi ülkede ikamet hakkı (e) ev sahibi ülkede ikinci kuşağın istihdam ve eğitime erişim hakkı (f) sınırdışı etme hakkına yönelik genel ayrımcı olmayan hükümler ve sınırlamalar. Mevcut durumdan geri gidilmesine engel olan hüküm (standstill clause).

AB ülkelerine göçte büyük çaplı ve kontrol dışı bir artışın, bazı üye ülkelerin iş piyasalarında ciddi sıkıntı yaratacağına ilişkin öngörüler vardır. Bazı araştırmalar, gelecekte Türkiye’den AB’ye olası bir göç hareketinin olacağını tahmin etmektedir. Tahminlerin çoğu önümüzdeki on yıla ilişkindir (2013 yılına kadar) ve katılım öncesi dönemdeki mevcut eğilimlere ve faktörlere dayanmaktadır. Uzun vadedeki (2025/2030 yılına kadar) etkilere ilişkin çalışmalar temel olarak, beklenen gelir farklılıklarına dayanmaktadır ve farklı tahminler vermektedir (bu tahminler 500 bin ila 4 milyon arasında değişen potansiyel Türk göçmenine işaret etmektedir).⁶ Diğer araştırmalar, göçe ilişkin üyelikten bağımsız baskıların görece istikrarını vurgulamakta ya da ilk göç hareketlerinin daha sonra tersine döndüğü İspanya ve Portekiz örneklerinin altını çizmektedir. Türk işçilerinin Avrupa ülkelerine daha önce yerleşmiş akrabalarının bulunduğu yerlere göç etme eğilimi göz önüne alındığında Almanya, Avusturya, Hollanda ve Fransa’nın büyük bir olasılıkla en fazla göç alacak ülkeler olacağı tahmin edilmektedir.

Ekonomik kalkınma ve istihdam gibi genel şartlara ek olarak, göç hareketleri Türkiye ile göç alacak ülke arasındaki maaş farklılıklarından ve aynı zamanda Türkiye’deki iş piyasalarının durumundan etkilenmektedir. Bu bağlamda, Türkiye’nin genç nüfusunu iş piyasalarına entegre edecek uygun politikalar hayata geçirilirse Türkiye’nin göç verme potansiyelinin azalacağı düşünülmektedir. Özellikle sosyal politika, istihdam, sağlık ve eğitim alanlarında gerçekleştirilecek sürdürülebilir ilerlemeler, göçe yönelik baskıları azaltabilir.

Demografik gelişmeler konusunda ise, nüfus artışının ve doğum oranının azalmakta olduğu görülmektedir ve 2010-2015 yılları arasında nüfus artışının %1.05’e ve kadın başına düşen çocuk sayısının ikiye ineceği tahmin edilmektedir. (BM Dünya Nüfus Tahminleri, 2002)

3.4. Sermayenin Serbest Dolaşımı

AB, sermaye hareketleri konusunda Türkiye’ye bir kısıtlama öngörmemektedir. Antlaşma, sermaye hareketlerindeki kısıtlamaların kaldırılmasını üçüncü ülkeleri de kapsayacak şekilde genişletmiştir. Kalan kısıtlamaların bazıları, Türkiye’ye doğrudan yabancı yatırım şeklinde gelen sermayeye ilişkindir. Türkiye’nin AB’ye katılım süreci bu son engelleri de kaldıracak ve yatırımcıların güvenini artıracaktır. Katılım sürecinin kendisi, AB’ye üye diğer devletler kaynaklı doğrudan yabancı yatırımların önemli ölçüde artmasını, sermayenin serbest dolaşımının iyileşmesini ve Türkiye ekonomisinin güçlenmesini sağlayacaktır.

⁶ Mevcut çalışmaların detaylı bir incelemesi uzun vadede (örn: 2030) olası göçmen sayısının 500.000 - 4,4 milyona ulaşacağını öngörmektedir. Maaş farklılıklarına dayanan ekonometrik modeller, 2030 yılına kadar ilaveten 1.250.000 kişinin göç edeceğini belirtmektedir (Togan, 2002). Hollanda Planlama Ofisi’nin hesapları (Lejour 2004), 10 Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkesinden (MDAÜ) geleceği tahmin edilen 2,9 milyon kişiye oranla uzun vadede potansiyel Türk göçmenlerinin 2,7 milyon kişiye ulaşacağını göstermektedir. Mevcut Türk göçmen işçilerinin sayısı ile oluşacak ekonomik farklılıklara dayanarak Türkiye’den Almanya’ya uzun vadede göçmen potansiyelinin 4,4 milyon olacağını tahmin eden Münih’teki Osteuropa Institut (Quaisser) bu konudaki en yüksek tahmini yapmaktadır (geçiş sürelerinin olmadığı ve serbest dolaşımın 2013 yılı itibarıyla tam uygulandığı varsayılarak). Söz konusu tahmini yapan kişiler tarafından, 2004 genişlemesindeki göç etkisini tahminde kullanılan DIW metodolojisinin Türkiye için kullanılması durumunda, tahmin edilen göç eden sayısının 500.000 azalacağı ifade edilmektedir. Bu sonuç, Türk vatandaşlarının göç etme eğilimlerini konu alan Eurobarometre araştırmasının sonuçları (Avrupa Vakfı) ile aynı doğrultudadır. Türkiye için belirtilen rakamlar: genel eğilim (6,3 %), esas niyet (0,8 %) ve kesin niyet (0,3 %).

Sermaye çıkışına ilişkin olarak, sermaye hareketlerinin tam serbestleşmesi için sağlam bir mali sistem, dengeli bir ekonomi ve sürdürülebilir bir dış mali pozisyon gereklidir. Türkiye’de, kısmen IMF rehberliğinde, önemli reform adımları atılmış ve Türkiye ekonomisinin güçlendirilmiş yapısının artırılması daha da fazla istikrar sağlayacaktır. İleride bir mali kriz yaşanması durumunda, Antlaşma, iç pazarın genel işleyişini etkilemeden yeterli koruma öngören koruyucu mekanizmalar (örn. ödemeler dengesi yardımı) ve geçici koruma önlemleri öngörmektedir. Türkiye’deki mali sektörlerin küçüklüğü göz önüne alındığında, böyle bir krizin AB’nin geri kalanı üzerine etkisi de telafi edilebilir olacaktır.

Türkiye kara para aklanması ile gerektiği şekilde mücadele edemediğinden, sermaye hareketlerinin tam serbestleştirilmesi AB’nin geri kalanına risk oluşturacaktır. Türkiye’deki mevcut yolsuzluk seviyesi ve kara para aklamayla mücadele rejiminin etkinliğinin düşük seviyesi (ceza kovuşturması ve mahkumiyet bakımından) göz önüne alınarak Türkiye’nin katılımının AB genelinde mali suçla mücadele üzerinde olumsuz etki yaratmaması için, önemli adımların atılması gereklidir. Katılım öncesi dönem, Türk kanun yapıcı otoritelerin idari kapasitelerinin güçlendirilmesi; Türkiye’de kara para ile mücadele eden kurumlar arasındaki ortak faaliyetlerin teşvik edilmesi; ve AB’deki tarafları ile işbirliğinin geliştirilmesi ve böylece, ortak tehditler karşısında bütün tarafların birlikte çalışabilme kabiliyetlerinin artırılması sağlanmalıdır.

3.5. Ortak Ticaret Politikası

Türkiye, sanayi ürünleri alanında Topluluğun dış ticaret önlemlerine kısmen uyumludur. Türkiye’nin Gümrük Kanunu ise Topluluğun Gümrük Koduna büyük ölçüde uyumludur. Türkiye, ayrıca, AB’den yapılan sanayi ürünleri ithalatına uygulanan vergi ve miktar kısıtlamalarının tamamını kaldırmıştır. Katılım birlikte Türkiye, Ortak Ticaret Politikasına tamamen uymak durumunda kalacaktır.

Türkiye’nin AB Ortak Ticaret Politikasına tam uyum sağlayamamış olması, kısmen, bazı ülkelerle serbest ticaret anlaşması yapmada karşılaşılan güçlüklerden kaynaklanmaktadır. Ayrıca, son zamanlardaki gelişmelere rağmen, Topluluğun Genelleştirilmiş Tercihler Sistemine tam uyum hala sağlanamamıştır.

Ticari korunma araçları, gümrük birliğinin tarafları arasında halihazırda kullanılabilir. Türkiye’nin katılımı iki temel sonucu beraberinde getirecektir. Birincisi, tek pazar içinde hiçbir ticari önlem alınamayacaktır. İkincisi ise, üçüncü ülkelere uygulanan Türk ticaret önlemleri sona ererken, Türk sanayisi, genişlemiş Topluluk bölgesine uygulanacak olan Avrupa Birliği ticari savunma mevzuatının uygulanmasından yararlanacaktır.

Türkiye, DTÖ çerçevesinde hala “gelişmekte olan ülke” statüsünü sürdürmektedir ve Doha Kalkınma Gündemi müzakerelerinde, zaman zaman AB pozisyonlarına açık bir tezat oluşturacak şekilde, bazı gelişmekte olan ülke pozisyonlarını desteklemiştir. Türkiye’nin büyük bir “gelişmekte olan ülke” olma statüsü, AB’nin, özellikle ticaretle ilgili konulardaki kalkınma politikalarını ciddi bir biçimde etkileyebilir. Türkiye’nin bu alanlarda Avrupa Birliği ile karşılaştırıldığında ayrılan çıkarları, karar alma sürecini daha da karmaşık hale getirebilir.

3.6. Rekabet Politikası

AT rekabet politikası, iç pazarın işleyişinin temel taşlarından biridir. Rekabet kuralları geniş bir ekonomik alanda tek bir çerçeve altında doğrudan ve yeknesak uygulamaya tabidir. Bu nedenle, Türkiye'nin üyeliğinin iç pazarın işleyişini bozmaması çok önemlidir. Türkiye'deki ekonomik aktörlerin, rekabet kurallarının tamamen ve doğrudan uygulanmasının yaratacağı rekabetçi baskılara dayanabilmesi de aynı derecede önemli başka bir husustur. Türkiye, rekabet rejimini bir an önce uyumlaştırmaya, diğer bir ifadeyle ilgili yasal çerçeveyi, yeterli idari kapasiteyi ve güvenilir bir uygulama kaydını oluşturmaya, öncelik vermelidir.

Türkiye'nin anti-tröst mevzuatı, AT-Türkiye Gümrük Birliğinin gerektirdiği şekilde, Topluluk kurallarına büyük ölçüde uygundur. Türkiye, rekabet kurallarının uygulanması için işlevsel olarak bağımsız ve gerekli idari yapıya sahip olan bir kurum oluşturmuştur. Bu kurumun idari kapasitesi ve uygulama kaydı, müzakereler sırasında dikkatlice değerlendirilmelidir.

Devlet yardımları alanında uyum çok sınırlıdır ve devlet yardımlarını izleme otoritesi oluşturulamamıştır. Yasal çerçeve ve idari kapasite olmadığından henüz herhangi bir uygulama kaydı da bulunmamaktadır. Türkiye'nin gümrük birliğinden kaynaklanan ve henüz yerine getirmediği bir yükümlülük olan bu konuda AB müktesebatının uygulanması, Türk ekonomisine önemli sıkıntılar getirebilir. Devlet yardımlarının onaylanması ve izlenmesine ilişkin önemli bir konu çelik sektörünün yeniden yapılandırılmasıdır.

3.7. Gümrükler ve Vergilendirme

Gümrükler ve vergilendirme alanında müktesebatın üstlenilmesi, uygulanması ve yerleştirilmesi, iç pazarın doğru işlemesi, malların serbest dolaşımını ve dış sınırların etkin işletimini ve diğer Topluluk politikalarının (örneğin ticari ve tarımsal olanların) doğru uygulanmasına imkan verdiği için çok önemlidir. Aday ülkelerin, sadece bu alanlardaki AB mevzuatını uyumlaştırmaları yeterli değildir. Katılım sonrası bu mevzuatların uygulanması ve yerleştirilmesi için gerekli idari kapasitenin de oluşturulması gerekmektedir.

Türkiye, gümrük mevzuatını AT müktesebatla büyük ölçüde uyumlaştırmıştır ve AB ile aynı tercihli menşe kurallarını uygulamaktadır. Türkiye'nin katılımı, Gümrük Birliği çerçevesinde uyum sağlamakla yükümlü olmadığı müktesebat konularında da (sahtecilik, prekorsırlar ve çift kullanımlı mallar gibi) tam uyumun gerçekleşmesini sağlayacaktır.

Vergi alanında, Türkiye'de AB müktesebatı ile aynı yapıya sahip KDV ve ÖTV sistemleri mevcuttur. Bir takım alanlarda hala uyuma ihtiyaç olmasına rağmen, AB müktesebatına tam uyumun Türkiye için önemli bir sorun yaratması beklenmemektedir. Muhtemel katılımın (üyeliğin) olası zamanlaması dikkate alındığında, Türkiye katılım öncesi dönemde kademeli bir yasal uyum çabasına konsantre olmalıdır.

Etkin gelir tahsilatının kusursuz işleyen bir iç pazarın ve AB özkaynaklar sisteminin hayati bir unsuru olduğu düşüncesiyle, Türkiye'de, katılım halinde kullanılacak, uygun bilgi işlem ağları ve uygulamalarını da içeren, yeterli bir idari kapasitenin oluşturulması için ciddi olarak çalışılması gereklidir. Bu amaçlara ulaşılması için AB'nin önemli teknik desteği gerekecektir.

3.8. Sosyal Politika ve İstihdam

Lizbon Stratejisinde de belirtildiği üzere Avrupa kalkınma modeli, rekabet edebilirlik, istihdam ve sosyal uyum temeline dayanır ve amaçlar ve politikalar bu ilkelere bağlı olarak belirlenir. Bu çerçevede yüksek düzeyde istihdamı, sosyal korumayı, yaşam standartlarının yükseltilip yaşam kalitesinin artırılmasını ve ekonomik ve sosyal uyumun sağlanmasını hedefleyen sosyal ilerleme, sosyal adalet gibi, ekonomik performansın önemli bir faktörüdür. Yaşam standartlarının Avrupa ortalamalarının oldukça altında kalması, akut sosyal problemlerin varlığı ve idari kapasitenin sınırlı oluşu nedeniyle, Topluluğun sosyal alandaki müktesebatının üstlenilmesi sürecinde Türkiye’de bazı zorlukların yaşanmasına söz konusu olabilecektir.

Sosyal alandaki müktesebatın üstlenilmesiyle birlikte, Türkiye AB standartlarını ve uygulamalarını benimseyecek ve böylelikle, ülkede yaşam standartları yükselecek, ülkenin rekabet edebilirliği artacak ve istihdam yaratılıp sosyal uyum tesis edilebilecektir.

İş hukuku, cinsiyet eşitliği ve iş sağlığı ve güvenliği konularındaki AB mevzuatında belirli hususlar Türk mevzuatına aktarılmıştır, fakat mevzuatın etkili şekilde uygulanması konusunda sıkıntılar yaşanabilir. Özellikle kadın haklarına saygı gösterilmesi, kadının siyasi, ekonomik ve sosyal yaşamdaki rolünün artırılması için çabaların artırılması ve çocuk işçiliğinin önlenmesi konularına önem verilmesi gerekmektedir.

Ayrımcılıkla mücadele konusu, mevzuatın yanı sıra fiili uygulamaları kapsamaktadır. Irk, etnik köken, din ya da inanç, cinsel yönelim, yaş ve özrürlük temelinde yapılan ayrımcılıkla mücadele konusunda çaba gösterilmesine ihtiyaç vardır. Kürtlerin ve diğer azınlıkların durumuna kapsamlı bir şekilde eğilinmesi gerekmektedir.

Sosyal diyalogun AB politikaları ve uygulamaları paralelinde güçlendirilmesi için çaba sarf edilmelidir. Sendikal hakların kullanılması konusundaki kısıtlamaların kaldırılması gerekmektedir.

İstihdam, sosyal koruma ve sosyal dışlanma konularında AB çapında işbirliği yapılması Topluluk müktesebatı haline gelmiştir. Bu konulardaki Lizbon gündeminin uygulanması için açık koordinasyon yöntemi bir araç olarak benimsenmiştir. Türkiye’nin bu süreçlere hazırlanmasını sağlayacak İstihdam Politikaları Önceliklerini Ortak Değerlendirme Belgesi ve sosyal dışlanma ile mücadele konusunda Ortak İçerme Belgesinin hazırlanması ile gençlerin işsizliği, eğitim ve öğretim, cinsiyet eşitliği, fakirlikle mücadele ve sosyal dışlanma konularında ilerleme kaydedilecektir. Bu çerçevede, yeterli idari kapasitenin oluşturulup mevzuat ve politikaların etkili bir şekilde uygulanmasına da büyük önem verilmelidir.

3.9. Halk Sağlığı

Türkiye’nin ülke nüfusunun sağlık koşullarını iyileştirecek, etkili bir halk sağlığı sistemini oturtabilmek için daha fazla eğitilmiş insan kaynağına ve ekonomik kaynağa ihtiyacı vardır. Ülkenin temel sağlık göstergeleri, AB ortalamalarının epeyce altındadır. Halk sağlığına ilişkin olarak bütün ürünleri direktifinin iç mevzuata aktarımı hızlandırılmalıdır. Tütün kullanımından kaynaklanan kanserler ve diğer sağlık risklerinin azaltılabilmesi için, Topluluk müktesebatının

Türk mevzuatına aktarılması ve etkili bir şekilde uygulanması ve tütün kullanımının kontrol altına alınması gerekmektedir. Bulaşıcı hastalıkların kontrol edilebilmesi için epidemiolojik gözetim ağının güçlendirilmesine ve insan kullanımına yönelik su kaynaklarının güvenliğinin sağlanması konularında çabaların devam etmesi yerinde olacaktır. Kan, doku ve hücrelere ilişkin AB standartlarını belirleyen AB mevzuatına da uyum sağlanması gerekmektedir.

3.10. Tüketici Politikası

Tüketici politikası tüm AB vatandaşlarının yaşam kalitelerinin arttırılmasına yönelik strateji hedefinin temel unsurudur. Bu politikanın AB genelinde uygulanması, iç pazardaki tüketicilerin sağlıklarının, güvenliklerinin ve çıkarlarının korunmasına yönelik yasal ve diğer faaliyetlerin geliştirilmesi, tüketicilerin beklentilerinin tüm AB politikalarına uygun bir şekilde entegre edilmesinin sağlanması ile AB tüketici örgütlerinin desteklenmesi yoluyla tüketicilerin güçlendirilmesi hususlarını içermektedir. Bunlar Üye Ülkeler tarafından yürütülen tüketici politikalarını tamamlamaktadır. Türkiye'nin, hukuk kültürünün kökeninde tüketici mevzuatı ve politikasının bulunmadığı büyük bir ülke olduğu dikkate alındığında, hükümetin katılım öncesi dönemde, tüketici örgütlerinin rolü ve uygun idari kapasitenin oluşturulması da dahil olmak üzere, söz konusu alana büyük öncelik vermesi gerekmektedir.

Piyasa gözetimi ve genel ürün güvenliği konularına özel önem verilmesi gerekmektedir. Genel ürün güvenliği direktifinin uygulanmasını teminen, Türkiye'nin işleyen piyasa gözetimi yapılarını kurması gerekmektedir. Bu husus, iç pazarın işleyişinin güvence altına alınması ve tüketici güvenliğinin sağlaması bakımından önem taşımaktadır. Tarımsal ürünler ve hayvanlar ile ilgili sağlık riskleri, veterinerlik ve bitki sağlığı konuları altında değerlendirilmektedir (bölüm 4)

3.11. Çevre

Türkiye'nin çevre alanındaki uğraşında mevzuattan çok; idari kapasite, çevre mevzuatının izlenmesi ve uygulanması gibi icraata yönelik konular önemlidir. Diğer aday ülkeler için daha önce hazırlanan maliyet tahminleri temel alındığında, Türkiye'nin çevre müktesebatına tam uyumuna yönelik toplam kamu ve özel sektör yatırımlarının onlarca milyar Euro tutarında olacağı tahmin edilmektedir. Kamu sektörü için harcamalar esas olarak su temini, atık su toplanması ile atık toplanması, arıtılması ve uygun yöntemlerle giderilmesi alanlarında olacaktır. Hem kamudan hem özel sektörden gerekli fonları ayırmak için yaratıcı çözümler bulunması gerekecektir.

Tüm alanlarda AB gereksinimlerini karşılamak için gerekli temel yatırım Türk endüstrisi tarafından üstlenilmelidir. Özellikle entegre kirlilik önleme ve kontrol kuralları oldukça pahalı bir uğraş olacaktır. AB üye ülkelerinde olduğu üzere uygun maliyetler ile iyileştirilmesi mümkün olmayan tesislerden vazgeçilebilecektir. Atık arıtımı ve hava kalitesi konularında da özel çaba gösterilmesi gerekecektir.

Benzer olarak, doğa koruma alanındaki uygulamalar da, çelişen ekonomik ve çevresel eğilimler nedeni ile Türkiye için zor bir iş olabilecektir.

Çevre konuları ile ilgili idari kapasite –ulusal ve bölgesel düzeyde- yeni üye ülkelerin katılım öncesi süreçteki benzer aşamadaki durumlarından daha az gelişmiş olduğu ve etkili idari yapının

tesisinin on yıl alabileceği ifade edilmektedir. Türkiye'ye müktesebatın gerekliliklerine uyum sağlaması için yardım edilebilmesi için güçlü bir idari kapasitenin yanı sıra, çevre alanında net önceliklerin belirlenmesine ve finansman stratejisinin tamamlanmasına ihtiyaç olduğu vurgulanmaktadır. Katılım öncesi süreçte, AB mali destekleri hedeflerinin iyi belirlenmesi ve çevresel etki değerlendirmesine ve doğa korumaya ilişkin tedbirlerin şart olarak belirlenmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin muhtemel katılımının olumlu etkileri arasında, sınır aşan hava kirliliğinin azaltılmasına ek olarak, Karadeniz'in su kalitesinin (Bulgaristan ve Romanya'nın katılımı ile AB kıyısı olacak)daha da iyileşmesinin ve flora ve fauna ve türlerin EB doğal hayatının zenginliğini arttırmasının beklenebileceği ifade edilmektedir. AB tarafında ise, doğa koruma altında kuş ve habitat tüzüğü eklerinin Türkiye'nin zenginliğini dikkate almak üzere revize edilmesi önemli bir görev olacaktır.

Türkiye'nin Kyoto Protokolünü imzalanması ve Protokole taraf olmasının, Avrupa İklim Değişikliği Politikalarına önemli katkı yapacaktır.

Su kaynaklarının yönetimi ve ilgili alt-yapının geliştirilmesi Türkiye'nin katılımı çerçevesinde artan öneme sahip olacaktır.

3.12 Ulaştırma

Türkiye'nin konumunun, Avrupa'dan Orta Doğuya geçiş kapısı olması, ülkeye stratejik bir pozisyon sağladığı vurgulanmaktadır. Topluluk ulaşırma kurallarının uyumlaştırılmasının Ankara Antlaşmasında öngörölmüş ancak uygulanmamıştır. Eğer Türkiye AB'ye katılırsa, kara, demiryolu, hava, deniz ve boru hattı bağlantılarında Avrupa ve Türkiye'nin güney doğu komşuları arasındaki koridor görevinin artabileceği ifade edilmektedir. Bölgenin bir bütün olarak ekonomik gelişmesi ve entegrasyonu böylelikle artırılabilir. Türkiye için ulaşırma koridorları ile birlikte, bir TEN-T ağının da olabildiğince çabuk geliştirilmesi gerekecektir.

Türkiye'nin 1980'de hazırlanandan daha yeni ulusal alt yapı planı olmadığı ancak yeni planın hazırlandığı belirtilmektedir. Ayrıca, ulusal altyapının ülke çapında planlanmasından sorumlu tek bir Bakanlık veya kurum bulunmamaktadır. Bu hususun potansiyel olarak Trans-Avrupa Şebekelerinin ileride uygulanması ve yönetiminde ve gelecekteki Topluluk mali yardımlarının programlanmasında problemlere neden olabilecektir. Türkiye'nin ADR ve RID Sözleşmelerine (tehlikeli malların uluslararası karayolu ve demiryolu ile taşınımına dair sözleşmeler) dayanarak hazırlanan AB gerekliliklerini sağlaması ve tehlikeli malların taşınımına ilişkin mevzuatını yenilemesi gerekmektedir.

Ulaştırma müktesebatı temel gereklilikleri, uluslararası karayolu taşımacılığına ilişkin mevzuata aktarılmış olmakla birlikte, henüz yerel kara taşımacılığında bu durum söz konusu olmayıp, sosyal mevzuat, güvenlik teknik ve çevre standartları etkili uygulanmamaktadır.

Demiryolu açısından, halihazırdaki mevzuat uyumu oldukça sınırlıdır. Demiryolu sektörünü müktesebatla uyumlu hale getirmek için ilk çalışmalar, TCDD'nin yeniden yapılmasına, özellikle mali açıdan limanlar ve demiryollarının ayrılmasına, demiryolları piyasasının eşya

taşımacılığında rekabete açılmasına odaklanmalıdır. Yakın zamanda gerçekleşen kazalar, demiryolu güvenliğinin artırılması ihtiyacını göstermektedir.

Havacılık açısından, 2003 yılında 30 milyondan fazla uluslararası, yerli ve transit yolcu kaydı yapılmıştır. Topluluk-Türkiye arasındaki hava trafiği hem programlı hem de programsız hizmetler açısından önemlidir. Türkiye Akdeniz'deki önemli turizm ülkesidir ve Türkiye'yi ziyaret eden turistlerin yaklaşık 4'te 3'ü hava yolu ile ulaşmaktadır.

Türkiye Avrupa havacılık ailesinin uzun süreli üyesi olup, Avrupa'daki tüm hükümetler-arası hava işbirliği yapılarının da (ECAC, JAA, Eurocontrol) tam üyesidir. Türkiye'nin EASA'ya katılma arzusundadır.

Diğer alanlarda olduğu üzere, havacılık müktesebatına uyum da sınırlıdır. Türkiye'nin Bulgaristan, Romanya ve diğer batı Balkan ülkelerini de içeren Avrupa Ortak Havacılık Alanına (European Common Aviation Area) olası katılımı, katılımın havacılık müktesebatının ilgili ülkelere tam olarak uyumlaştırılmasına bağlı olması nedeni ile, sürecin hızlanmasına yardım edebilecektir.

Deniz taşımacılığı ve özellikle deniz güvenliği, müktesebatın katılımı ile birlikte uygulanabilmesi için önemli gayretler gerektiren bir sektördür. Yeni Avrupa deniz güvenliği kuralları gereğince yasaklanmış gemilere ilişkin Komisyon listesinde halen Türk bayraklı gemiler vardır. Ayrıca, idari kapasitenin geliştirilmesi ve limanlarda etkili kontroller yapılmasının sağlanması gereklidir. Türk ticaret filosu Avrupa açısından orta büyüklüktedir. Bayrak, Paris Mutabakat Zabtı çerçevesinde sürekli olarak yüksek risk kategorisinde, kara listededir, bu Liman Devleti Kontrolü Direktifi tadilinde yer aldığı şekilde 6 ay içinde bir kereden fazla tutulan gemilerin limanlara ulaşımının engellenmesine neden olabilecektir.

Uluslararası Sözleşmelere uygun olarak, Türkiye önemli denizyollarından, özellikle Boğazlardan serbest geçişi sağlamalıdır. Türkiye, Kıbrıs Rum Yönetimi bayraklı ve Kıbrıs Rum Yönetimi için çalışan gemilere uygulanan sınırlamaları kaldırmalıdır.

3.13 Enerji

Kyoto Konferansında belirlenen taahhütlerden kaynaklanan çevresel gerekler gibi olguları karşılamak ve Avrupa endüstrisinin rekabet edebilirliğini artırmak üzere, uygun fiyatlar ile sürekli enerji akışı sağlamak için enerji alanında iç pazarın tamamlanması ve işlenmesi önemlidir.

Türkiye petrol ve doğal gaz açısından sınırlı, ancak kömür, özellikle de linyit açısından önemli kaynaklara sahiptir. Geçen otuz yıl içinde, yıllık enerji ihtiyacı %4-5 artmıştır ve önümüzdeki yıllarda önemli yatırımlar gerektirecek şekilde hızla artmaya devam edecektir. Katı yakıt ve hidrokarbonların ihracatının 2000 ile 2020 yılları arasında en önemlisi doğal gaz olmak üzere ikiye katlanacağı beklenmektedir.

Jeopolitik bölümünde de vurgulandığı üzere, Türkiye genişleyen AB'nin enerji arzı güvenliğini temin etmek yönünde önemli bir role sahip olacaktır ve önemli bir doğal gaz ve petrol transit ülkesi olarak gelişmesi beklenmektedir. Türkiye'nin katılımı AB sınırlarını Ortadoğu ve Hazar havzasındaki dünyanın enerji zengini bölgelerine genişletecektir. Özellikle, 2004 yılında bir gaz

aktarıcısının inşaatına başlanacaktır ve Türkiye, İran'ın dahil olduğu Hazar havzasının da tedarikçi olabileceği daha önceden planlanmış olan “Nabucco” gaz boru hattı projesini (Türkiye-Bulgaristan-Romanya-Macaristan-Avusturya) desteklemektedir. Ayrıca, projede Mısır ile Irak ve İran'dan AB'ye gaz getirmek üzere Arap ülkeleri ile de işbirliği içinde olması, bu kaynaklara güvenli ulaşım ve bunların AB tek pazarına güvenli transferine yardımcı olacaktır. Trans – Avrupa Şebekeleri Yönlendirici İlkelerinde tanımlanan gaz altyapıları konusundaki uygulama yatırımları AB'ye giden gaz hatlarının çeşitlendirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Türkiye'den geçen petrol boru hatları, Akdeniz'de ve İstanbul Boğazı'daki gemi taşımacılığı kaynaklı çevresel riskleri de azaltmaya yardımcı olacaktır.

Türkiye'nin stratejik durumu ve enerji aktarımındaki anahtar rolü doğal gaz ve elektrik iç pazarına yönelik müktesebatın doğru uygulanmasını gerektirmektedir. Türkiye'nin, Batı Balkanlar, Romanya ve Bulgaristan'ı da kapsayan Güneydoğu Avrupa Bölgesel Enerji Pazarına (REMSEE) katılımı, mevzuatının üyelikten önce AB müktesebatı ile uyum içinde olmasını sağlayacaktır. Amaç, 2007'den önce bölgesel bir toptan piyasasının işler halde olmasıdır. Bu, Türkiye'yi gaz ve elektrik alanında AB standartlarına çok yaklaştıracaktır.

Enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji kaynakları konularında Türkiye ancak daha yeni yeni kapsamlı politikalar oluşturmaya başlamıştır ve bu alanda halen çabaya ihtiyaç vardır. Konu ile ilgili yenilenebilir enerji ve enerji verimliliğine yönelik müktesebat tam olarak uygulanmalıdır. Türkiye Uluslararası Enerji Ajansının bir üyesi olarak 90 günlük ithalat karşılığı petrol stoğu tutma yükümlülüğü altındadır.

Stratejik olarak nitelendirilen enerji sektörü için verilecek katılım öncesi mali destek, nihai olarak Topluluk müktesebatının tam olarak uygulanabilmesi amacıyla, idari kapasitenin güçlendirilmesine tahsis edilmelidir.

Türkiye halihazırda bir nükleer güç üretimi yapmamaktadır fakat bu konuyu gelecekte tekrar değerlendirebilir.

AB'de enerji altyapısını kötü niyetli saldırılardan korumak konusunda artan farkındalığın sonucu olarak, Türkiye'nin enerji sektöründe daha güçlü bir güvenlik için AB'nin başlatacağı tüm uygulamalara aktif olarak katılımı beklenecektir.

3.14. Sanayi ve KOBİ'ler

Türkiye'nin katılımının, büyüklüğü ve demografik özellikleri göz önünde bulundurulduğunda, uzun dönemde AB işletmeleri için gittikçe artan iş ve yatırım olanaklarından dolayı önemli katkılar sağlayacağı beklenmektedir. Türkiye, temel tüketim maddelerinden ileri teknoloji ürününe kadar hemen her tüketim alanında doyuma ulaşmamış bir pazara sahiptir.

Türkiye'nin AB'ne girişinin AB Sanayi politikasına ve tekstil, otomotiv, ilaç ve gemi inşaat sektörleri gibi çeşitli sektörler üzerinde olası etkisi araştırılması gerekmektedir.

Türkiye'nin Demir-çelik Sanayii yeni üye ve aday ülkeleri arasında en önemli üreticidir. Türkiye'nin bu alanda şimdiden AB'ne karşı yerine getirilmesi gereken yükümlülükleri vardır. Demir-çelik Sanayiinin yeniden yapılandırılması Türkiye için başta gelen hedeflerden olacaktır.

KOBİ'lerin Türkiye ekonomisinde, özellikle genel istihdam üzerinde gittikçe artan bir önemi vardır. Finansmana erişimin ve iş ortamının daha da iyileştirilmesine gereksinim vardır. KOBİ'lerin gelişmesi, büyüme ve istihdam üzerinde önemli derecede etkili olacaktır ve gelecek yıllarda sıkı takibe alınması gerekmektedir.

3.15. Telekomünikasyon ve Bilgi Teknolojisi

Bu alanda geçerli mevzuat, elektronik iletişim hizmet ve ağları alanında Tek Pazar ilkelerinin etkin bir biçimde işleminin önündeki engellerin ortadan kaldırılmasını ve evrensel anlamda mevcut olacak modern hizmetlerin oluşturulmasını hedeflemektedir.

Türkiye'nin Avrupa Birliğine tam katılımının gerçekleşmesi beklenen olası tarih göz önüne alındığında, bu alanda mevzuatın uygulanması konusunda sorun yaşanması beklenmemektedir. Ayrıca, Avrupa Birliğine tam üye olsa da olmasa da Türkiye'nin, telekomünikasyon sektörünü esaslı bir biçimde düzenlemesi gerekmektedir. Bunun gerçekleştirilmesi, AB yatırımcıları için hem Türkiye'de hem de Türkiye yoluyla diğer komşu ülkelerde yatırım fırsatları oluşturacaktır.

3.16. Bilim, Araştırma – Geliştirme

Türkiye'nin bilim ve araştırma alanındaki kapasitesi sınırlıdır. Bu alandaki mevzuatın, özellikle araştırma ve teknolojik gelişme çerçeve programlarının, başarılı bir biçimde uygulanmasını sağlamak için, Türkiye'nin araştırma ile ilgili kapasite ve alt yapısını güçlendirmesi gerekmektedir. Mevcut istatistikler, Türkiye'de araştırma geliştirme yatırımlarının Gayri Safi Yurt İçi Hasılaya oranının, AB ortalamasının üçte biri olduğunu göstermektedir.

Ekonomisinin gelecekte rekabet edebilirliğinin temellerini oluşturmak ve iş olanakları yaratılmasına katkıda bulunmak için Türkiye'nin, bilim ve araştırma alanına yaptığı yatırımları artırması gerekmektedir.

3.17. Kültür, Eğitim, Öğretim, Gençlik

Avrupa Birliğine katılımın oluşturacağı fırsatlardan tam olarak faydalanabilmesi için Türkiye'nin eğitim, öğretim ve insan kaynakları gelişimi alanında ilerleme sağlaması çok önemlidir. Bu durum, Türkiye'de iş piyasalarının gelişmesi ve mevcut Üye Devletlerle yakınlaşma sürecinde ilerleme sağlanması açısından da önem taşımaktadır.

Eğitim, öğretim ve gençlik konuları öncelikle Üye Devletlerin yetki alanına bırakılmıştır. Bu alanda geçerli mevzuat, temel olarak topluluk programlarından oluşmakta olup, Üye Devletler arasında işbirliğini teşvik yoluyla eğitimin kalitesinin artırılması ve mesleki eğitim politikasının uygulanmasını hedeflemektedir. Bu bölüm ile ilgili Topluluk programlarına etkin bir biçimde katılabilmek için Üye Devletler yeterli uygulama kapasitesine sahip olmalıdır.

Türkiye, topluluk programlarına katılım için gerekli yapıları oluşturmuş ve 2004 yılı Nisan ayı itibarıyla bu programlara (Leonardo Da Vinci, Socrates ve Gençlik) tam olarak katılmaya başlamıştır. Bu katılım Türk kurumlarının, gençlik örgütleri ve işletmelerin Avrupa ağlarına tam üyelik öncesi katılımına, iyi uygulamaları paylaşabilmelerine, Avrupa tecrübesi kazanmalarına ve Avrupalı ortaklarıyla uzun vadeli ve sürdürülebilir ortaklıklar kurmalarına imkan sağlayacaktır.

Bu durum aynı zamanda, Avrupa vatandaşlığının gelişmesine ve gençlerin karar verme süreçlerinde daha etkin hale getirilmesine katkı sağlayacaktır.

Türkiye'nin eğitim, öğretim ve gençlik alanlarındaki Topluluk programlarına halihazırda katılıyor olması sebebiyle, Türkiye'nin Avrupa Birliğine tam üyeliği yeni bir etki ortaya çıkarmayacaktır.

3.18. Değerlendirme

AT-Türkiye Gümrük Birliği'nin varlığı bir ölçüye kadar Türkiye'nin, özellikle sanayi mallarına ilişkin olarak, iç pazara katılımını öngörmektedir. Türkiye, Gümrük Birliği çerçevesinde, malların serbest dolaşımı, fikri ve sınai mülkiyet hakları, rekabet politikası (devlet yardımlarının kontrolü ve anti-tröst) dahil olmak üzere iç pazar müktesebatının bir bölümüne ve ortak ticaret politikasına uyum sağlayacağını taahhüt etmiştir. Ancak Türkiye, Gümrük Birliği çerçevesindeki yükümlülüklerinin tümünü yerine getirmemiştir ve halen iç pazar müktesebatına ve ticaret politikasına Türkiye'nin uyum sağlamadığı birçok alan bulunmaktadır.

Türkiye büyüklüğünde gelişmekte olan bir ekonominin iç pazar kurallarını tam olarak benimsemesi, AB'nin genel stratejik çıkarları doğrultusundadır ve uzun vadede, özellikle Türkiye açısından, kayda değer olumlu etkiler yaratabilir (ekonomik faaliyetlerin artması, daha geniş tüketici seçenekleri ve artan rekabet ve üretim faktörlerinin daha etkin dağılımı). İç pazarla tam olarak bütünleşmiş müreffeh bir Türkiye sadece bir siyasi istikrar kaynağı olmakla kalmayacak, aynı zamanda stratejik konuma sahip geniş ve büyüyen bir tüketim pazarı olduğu kadar sanayi, altyapı ve enerji alanlarında artan yatırım imkanlarıyla dinamik bir tedarik pazarı da olacaktır. Ancak, ülkenin uyum sürecinden kaynaklanan, sektörel ve bölgesel gerilimlerin çıkması muhtemel gözükmemektedir. Türkiye'nin katılımının iç pazara ilişkin Topluluk politikalarının uygulamasına ters bir etki yaratmamasını temin için aşılması gereken çok sayıda güçlük vardır. Özellikle, Türkiye'nin iç pazarla tam olarak bütünleşebilmesi ve bunun rekabetçi baskılarına dayanabilmesi, sadece Gümrük Birliği çerçevesindeki mevcut yükümlülüklerini yerine getirmedeki, daha genel anlamda, iç pazar mevzuatıyla bağlı olma yeteneğine ve isteğine değil, aynı zamanda daha ileri düzeydeki yapısal reformların uygulanmasına, güçlendirilmiş kurumsal yönetim ve yasal çerçeveye, yolsuzlukla mücadeledeki ilerlemeye ve yargı sisteminin işleyişinde belirgin bir iyileşmeye dayanmaktadır. Ayrıca, Türkiye üyelik ile birlikte, idare sisteminin Topluluk müktesebatını etkin şekilde yürütebilmesini ve uygulayabilmesini sağlayacak ciddi çaba sarfetmek zorunda kalacaktır. Türkiye, Gümrük Birliği yükümlülüklerini tam olarak yerine getirmelidir; örneğin ticarete teknik engellerin kaldırılmasına ilişkin olanlarını. Bu durum, malların serbest dolaşımına olumlu etkide bulunacak ve iç pazarda bütünleşmeyi kolaylaştıracaktır. Ayrıca, Türkiye'nin, ekonomisi için önemli bir sınav teşkil edecek devlet yardımları kontrolü yükümlülüğünü yerine getirmeye başlaması gerekecektir. Mali hizmetler alanında gerçek ve sürdürülebilir entegrasyonun derecesi, sürekli makro-ekonomik istikrara, daha fazla yapısal reformlara ve yasal ve denetleyici çerçevenin güçlendirilmesine bağlıdır. İddialı bir reform planının orta vadede sürdürülmesi kaydıyla, Türkiye'nin katılımı potansiyel olarak geniş ve hızlı büyüyen bir bankacılık, sigortacılık ve yatırım piyasasına daha iyi erişim imkanı sağlamak suretiyle AB üzerinde olumlu bir etki yapabilecektir. Türkiye ayrıca hızla büyüyen turizm sektöründe önemli bir hizmet sağlayıcıdır ve bu nedenle AB düzeyinde bu sektörün güçlenmesine ve artan rekabete katkıda bulunabilir. Bizatihi üyelik sürecinin, diğer AB

üyesi ülkeler kaynaklı ciddi bir doğrudan yabancı sermaye yatırımı artışına ve sermayenin serbest dolaşımında ilerlemeye ve Türk ekonomisinin güçlenmesine katkıda bulunması muhtemeldir.

İşçilerin serbest dolaşımı alanında üyeliğin etkisini öngörebilmek, özellikle güçtür. Mevcut çalışmalarda yer aldığı üzere, üyeliğin Türkiye ve mevcut üye devletler arasında bazı ilave göç dalgaları yaratması muhtemel görünmektedir. Bu dalgaların büyüklüğü, potansiyel göçmenlerin davranışları üzerinde etkisi olabilecek bir takım faktörlere bağlı olacaktır. Artan üretkenlik ve gelire ilave olarak, sosyal politika, istihdam, sağlık ve eğitim gibi alanlarda Türkiye'nin kaydettiği sürdürülebilir ilerleme de göç baskısını azaltabilecektir. Diğer taraftan, genç ve halen büyümekte olan nüfusu ile Türkiye, Avrupa'daki genel demografik durgunluk ve azalış halinde olan mevcut işgücüne katkıda bulunabilecektir. Eğitim ve öğretim alanında ilerleme kaydedildiği ölçüde, bunun Avrupa'daki genel ekonomik büyümeye olumlu etkisi olacaktır. Son genişlemede olduğu gibi, Komisyon bu alanda ortak bir AB pozisyonu belirlemek üzere kapsamlı bir analiz gerçekleştirecektir.

Şayet Türkiye'nin üyeliği önemli göç dalgaları yaratacaksa, bu durum bazı üye devletlerde ciddi rahatsızlıklara yol açabilir. İleriki analizler bu dalgaların muhtemel olduğunu gösterdiği takdirde, AB uygun tedbirleri alma konusunda kendisini hazırlamalıdır. Bunun da ötesinde, Topluluk politikaları, Türkiye'nin kendine özgü koşulları ve bunların iç pazara olası etkileri de göz önünde bulundurularak, yeniden değerlendirilmelidir. Emek piyasasındaki muhtemel güçlükleri gidermek üzere, katılım anlaşması geçiş hükümleri getirebilir. Buna ilave olarak, münferit güçlükleri gidermek amacıyla, işçilerin serbest dolaşımına ilişkin hükümlerin tam uygulanmasını, gerekli görülmesi halinde, askıya alma imkanı tanıyan bir koruma hükmü düşünülebilir.

İstihdam, sosyal politika ve halk sağlığı, ekonomik büyümenin, istihdamın ve sosyal uyumun temel unsurlarıdır. Türk yetkililerin aktif ve istekli bir yaklaşım göstermesiyle birlikte, özellikle insan kaynaklarının gelişimi için gerçekleştirilecek yapısal reformlar sayesinde ekonomik uyuma daha hızlı bir şekilde ulaşılabilecektir. Bu açıdan, sendikal haklar, kadın hakları, ayrımcılıkla mücadele, çocuk işçiliği ve diğer temel iş standartları konularında gelişme kaydedilmesi gerekmektedir.

Çevre, büyüyen iç pazarda sürdürülebilir üretim ve tüketimin geliştirilmesi hedefi için çok önemlidir. Türkiye'nin üyeliğinin potansiyel pozitif etkileri azalmış sınır ötesi kirlenme, Karadeniz'de artan su kalitesi, Kyoto Protokolü'nün onaylanması yolu ile gelişmiş AB iklim değişikliği politikası ve artan doğal zenginliklerine ilişkindir. Çevre müktesebatının uygulanması uzun dönemli bir ağır yatırım maliyeti getirecek ve tüm seviyelerde güçlendirilecek idari kapasite dışında, finansman stratejisinin önceden ayrıntılandırılmasını da gerektirecektir.

Enerji sağlanması ve transfer ağları açısından Türkiye Avrupa Birliği için stratejik öneme sahiptir. Hem artan enerji ihtiyacı hem de transit ülke olması, önemli yatırım fırsatları yaratacaktır. Ancak, teknik ve güvenlik standartları yönündeki ulaştırma müktesebatı gereklerini karşılamak oldukça büyük bir uğraşı gerektirecektir.

Türkiye'nin müktesebata tam uyumu uzun ve külfetli bir süreç olacaktır. Bir çok alanda, özellikle altyapı alanında, büyük finans ve yatırım gereksinimleri vurgulanmıştır. Bu durum, belirgin AB katkısı ile desteklenen sağlam bir katılım-öncesi strateji dahil olmak üzere, Türk makamları tarafından somut önceliklerin tanımlanmasını gerektirecektir. Bu ağır yatırım gereksinimlerinin çoğu Türk ekonomisi için hayati önem taşımaktadır ve harici sınırların idaresi, veterinerlik hükümleri ve gıda güvenliği, sağlık ve işyeri güvenliği, ulaştırma sektöründe güvenlik, enerji kaynaklarının genişletilmiş güvenliği, AB çevre standartlarının uyumu ve uygulanması alanlarıyla ilgilidir. Diğer taraftan, Türkiye'nin üyeliğinin uzun dönemdeki etkisinin, AB şirketleri için artan iş ve yatırım fırsatları ile birlikte sanayi alanında kayda değer olması beklenmektedir.

4. TARIM, VETERİNERLİK, BİTKİ SAĞLIĞI VE BALIKÇILIK

4.1. Büyüklük ve Yapı

Tarım, Türkiye için hem sosyal ve hem de ekonomik açıdan çok önemlidir. Türkiye'nin 79 milyon hektarlık alanının yaklaşık yarısı tarıma ayrılmış olup, bu rakam AB-27 ortalaması (% 48) ile de aşağı yukarı uyumludur. Buna göre Türkiye'nin katılımıyla, AB'nin tarımsal alanında 39 milyon hektarlık bir artış sağlanacaktır. Bu, AB-25'deki tarımsal alanın % 23'ünü temsil edecektir. 2003 yılında işgücünün yaklaşık üçte biri tarımda istihdam edilmiş ve aynı yıl tarım sektörünün GSYİH'deki payı % 12.2 olarak gerçekleşmiştir.

Ülke genelindeki iklimsel ve coğrafi koşullar farklı çiftçilik faaliyetlerine olanak tanımakta olup, Türkiye hububat, pamuk, tütün, meyve ve sebze, fındık, şekerpancarı ile koyun ve keçi etinde (belirli bir sıralamaya konmadan yapılan listedir) dünyanın büyük üreticilerinden biridir. Türkiye'deki tarım alanlarının yaklaşık %50'si tarla bitkilerine (bu oranın %20'si nadasa bırakılmış, %20'si sulanabilir alandır), %25'i çayır ve otlağa, %2.5'i de kalıcı ürünlere ayrılmıştır. Üretim şekillerinde önemli bölgesel farklılıklar vardır.

Türkiye'deki çiftlik yapısı, bazı yeni üye devletler, Bulgaristan ve Romanya ile benzerlikler göstermektedir. 2001 sayımına göre, Türkiye'de çoğunu aile işgücünü kullanan aile çiftliklerinin oluşturduğu yaklaşık 3 milyon tarımsal işletme vardır (AB-25'te ise yaklaşık 13 milyon tarımsal işletme bulunmaktadır). Bu rakam 1991'deki 4 milyon işletme sayısına göre daha düşüktür. İşletmelerin ortalama büyüklük göstergeleri, AB standartlarına göre küçük olduklarını ortaya koymaktadır (Türkiye ortalaması 6 hektar, AB-25 ortalaması 13 hektar). Ancak, bu işletme ve ortalama büyüklük rakamları toplam alan ile uyumlu değildir. Bu farklılığın nedenleri bilinmemektedir ancak, umumi veya kullanılmayan alanların hariç tutulmasından ya da istatistiksel metodolojideki eksiklikten kaynaklanabilir.

AB'nin belirli bölgeleri ile Bulgaristan ve Romanya'da olduğu gibi, geçimlik ve yarı-geçimlik (subsistence and semi-subsistence) çiftçilik, Türkiye tarımının da önemli karakteristik özelliğidir. Bu çiftlikler tipik olarak, verimliliğin düşük olması ve üretimin sadece küçük bir oranının pazarlanması ile ayırt edilirler. Geleneksel pazar ve fiyat politikalarıyla bu çiftliklere ulaşmak zor olsa da, bunlara ulaşmak Türkiye'deki kırsal nüfusun çoğunluğunun gelirinin güvence altına alınması ve geçimlerinin temini için önemlidir.

Türkiye'nin katılımı ile birlikte AB-25'in 452 milyon tüketicisine, kişi başına düşen alım gücü AB-25 ortalamasından önemli ölçüde düşük olan 80 milyondan fazla yeni tüketici eklenecektir.

Önceki katılan ülkelerle karşılaştırıldığında, Türkiye daha büyük, daha kalabalık ve daha yoksuludur. Ayrıca, piyasa koşullarında diğer ülkelerden daha çok korunmuştur. Tarım ve tarımsal-gıda işletmelerinin rekabet yeteneği genellikle AB ortalamasından daha düşüktür.

Mevcut Ortak Tarım Politikası (OTP) sisteminin Türkiye'nin katılımı ile nasıl başa çıkacağı ve bunun mali kaynaklar üzerindeki etkilerinin doğru biçimde değerlendirilmesi için, en azından yeni Üye Ülkeler için yapılan analiz kadar derin bir analizin yapılması gerekmektedir.

4.2. Türk Tarım Politikaları

Tarihsel olarak Türkiye, tarifeler açısından yüksek oranda korunmuş bir tarımsal piyasaya sahip olmuştur. İthalat koruması yüksek seviyede kalırken, 2000 yılından itibaren Türkiye tarımsal desteğin yeniden düzenlenmesi, arz-talep dengesinin sağlanması, daha rekabetçi bir tarım sektörünün yaratılması ve devlet müdahalesinin azaltılmasını amaçlayan bir tarımsal reform programını uygulamaktadır. Tarımsal reform programının temel unsurları şunlardır: (i) yurtiçi fiyatların azaltılması, (ii) üretimden bağımsız doğrudan gelir destekleri (0.5 ile 20 hektar arasında araziye sahip çiftçilerin yaklaşık %90'ına yapılan ödemeler), (iii) çiftçileri tütün ve fındıktan alternatif ürünlere geçmeleri için özendirmek üzere, tek seferlik ödemeler, (iv) kamu iktisadi teşebbüsleri ve tarım satış kooperatiflerinin yerine, kendi finansmanını sağlayan özel kooperatiflerin oluşturulması ve (v) tüketimi özendirmek üzere kamuoyunu bilgilendirecek kampanyalarının düzenlenmesi.

Reform süreci hala tamamlanmamış olmakla beraber, örneğin ticareti tahrif edici destek seviyelerinin çoğu üzerinde bazı olumlu etkileri de olmuştur. Ancak, özellikle doğrudan desteğin payı ve etkili kırsal kalkınma politikasının eksikliği açısından, Türk tarım politikasının AB tarım politikasından hala önemli ölçüde farklı olduğu açıktır. Müdahale alımları, girdi destekleri ve üretimle ilgili destekler gibi bütçeden desteklenen çeşitli pazar politikaları hala bulunmaktadır. İthalat tarifeleri pek çok tarımsal ürün için AB'dekinden yüksektir ve birçok hassas ürün için kısıtlayıcı düzeydedir. İhracat destekleri, AB'dekinden daha az olsa da önemli bir role sahiptir. Kamuya ait tarımsal işletmelerin özelleştirilmesi gecikmektedir.

Son OECD rakamlarına göre, 2003'te Türkiye'de Üretici Destek Oranı (ÜDO) %26 olmuş, (AB-15'te %37) ve Toplam Destek Oranı (TDO) ise GSYİH'nin %4.41'ini temsil etmiştir (AB-15'te %1.32). Türkiye'de 2001-2003 döneminde piyasa fiyat desteği, girdi ve çıktı ödemelerinin ÜDO'daki toplam payı %85 iken, bu rakam AB-15'te %69 olarak gerçekleşmiştir (aradaki fark, doğrudan desteğe AB-15'te daha çok önem verilmesinden kaynaklanmaktadır).

4.3. Belli Başlı Tarımsal Sektörler

AB ve Türkiye'deki belli başlı tarımsal sektörlerin karşılaştırılması, istatistiksel yöntemlerdeki ve ürün kalitesindeki farklılıklar nedeni ile zorlukla yapılmaktadır. Katılım esnasındaki farklılıkların kapsamı, Türkiye'nin tarım politikası ve pazarlarında uzun katılım-öncesi dönemde ortaya çıkacak gelişmelere bağlı olacaktır. Ancak, mevcut bilgi kaynaklarına dayalı olarak bazı genel sonuçlara ulaşılabilir.

Türkiye ekilebilir ürünler (tarla bitkileri) sektöründe AB şartlarında önemli bir üretici olacaktır. Örnek olarak 2001 yılında Türkiye’de hububata ayrılan alan (pirinç hariç) 13,8 milyon hektar olmuştur ki bu rakam aynı yıl için AB-25 toplamının %26’sına karşılık gelmektedir. Diğer taraftan, hububat rekoltesi (pirinç hariç) genelde düşüktür (buğday için hektar başına 2 ton civarında, ki bu rakam toplam hububat üretiminin üçte ikisini temsil etmektedir). Fiyat seviyelerini karşılaştırmak zor olsa da; buğday, arpa ve belirli tahıllar için fiyatlar AB fiyatlarından önemli ölçüde yüksek görünmektedir.

Meyve ve sebze alanında Türkiye dünyada önemli bir üretici ve net ihracatçıdır ve AB’de önemli bir yere sahip olacaktır. Türkiye’nin mevcut meyve ve sebze üretimi AB-25 üretiminin sırasıyla %40 ve %20’si kadardır. Türkiye sebze için açık ara AB’nin en büyük üreticisi, meyve için de üç numaralı üreticisi (İtalya ve İspanya’dan sonra) olacaktır. Türk meyve ve sebze fiyatları, AB’dekilere yakın fiyata sahip elma ve narenciyeler haricinde AB fiyatlarından biraz daha düşüktür.

Kabuklu yemişler alanında Türkiye, özellikle dünyanın en büyük ihracatçısı olduğu fındıkla dünyada önemli bir yere sahiptir. 1999’daki fındık üretimi 500.000 tondur (140.000 tonluk AB-15 toplamının üç katından daha fazla). Genelde Türkiye, iklim ve düşük işgücü maliyetleri sayesinde kalite/fiyat oranı açısından çok rekabetçi bir fındık üreticisidir.

Diğer ürünler hususunda, Türkiye, nohut ve mercimek gibi belirli baklagiller, pamuk ve bazı kalitedeki tütün ve zeytinyağında (AB’de ve dünyada) rekabetçi bir üretici olarak görünmektedir. Şeker açısından Türkiye dünya koşullarında rekabetçi değildir ancak bunun önemi sadece AB şeker reformu netleştikten sonra belirlenebilecektir.

Canlı hayvan ve hayvansal ürünler sektöründe Türkiye piyasası yüksek derecede korunmaktadır. Türkiye’de kişi başına koyun eti tüketimi AB ortalamasından yüksek olmasına rağmen, kişi başına düşen et tüketimi AB ortalamasının sadece beşte biridir. İnek sütü ve yumurta için Türkiye’nin tüketim rakamları AB ortalamasının sırasıyla yarısı ve dörtte üçüdür. Hayvancılık genellikle küçük ölçekli aile çiftçiliği faaliyetidir. Çiftliklerin sadece %2’si hayvan yetiştiriciliğinde uzmanlaşmıştır. AB ortalamasından biraz daha düşük olan koyun eti fiyatları haricinde pek çok çiftlik hayvanı ile et ve süt ürünlerinin piyasa fiyatları AB seviyesinden yüksek görünmektedir.

4.4. Ticaret

Türkiye önemli bir tarım ihracatçısıdır. 2003 yılında Türkiye’den yapılan tarımsal ihracat 4,24 milyar Euro (toplam Türk ihracatının % 8’i), tarımsal ithalat ise 3.88 milyar Euro (toplam ithalatın % 5’i) olarak gerçekleşmiştir. Türkiye’nin temel ihraç kalemi taze (yaş) meyve ve sebze olup, bunlar 2003 yılında Türkiye’nin toplam tarımsal ihracatının % 46.5’ini oluşturmuştur.

Türkiye’nin en önemli dış ticaret ortağı AB olmakla birlikte, Akdeniz’deki diğer ülkeler ve Körfez bölgesi ile de önemli ticari ilişkileri (ve bu ülkelere karşı dış ticaret fazlası) vardır. Türkiye’nin ABD’ye karşı, kısmen ABD tarafından kullanılan 400 milyon Doları aşan tutardaki ticareti tahrif edici ihracat kredilerinden kaynaklanan, yaklaşık 600 milyon Euroluk önemli bir tarımsal dış ticaret açığı bulunmaktadır. Türkiye’ye gelen temel Amerikan tarımsal

ihraç kalemleri arasında pamuk, sigara ve tütün, buğday, arpa, soya fasulyesi ve mısır yer almaktadır.

Türkiye son yıllarda, gerek AB-15'e (2003 yılında Türkiye'nin ihracatı 2.036 milyon Euro, ithalatı ise 1,027 milyon Euro'dur) gerek grup olarak 10 yeni Üye Devlete karşı (ihracat 126 milyon Euro, ithalat 29 milyon Euro), başta meyve, kabuklu yemiş, meyve ve sebzeden elde edilen ürünler olmak üzere, aynı zamanda tütün ve tütün mamulü ihracatından da kaynaklanan kayda değer bir dış ticaret fazlasına sahip olmuştur. Türkiye'nin AB'den yaptığı ithalat geleneksel olarak, değer anlamında en önemlileri hayvan derisi ve postu, temel yağlar ve (yüksek yerli üretime rağmen) pamuk olmak üzere çok daha fazla sayıda sektörler arasında dağılmıştır. 10 yeni Üye Devletten yapılan ithalat ise hububat (tahıl) ve bazı süt ürünleri ile sınırlı kalmıştır.

Tarım, AB ile yürürlükte olan Gümrük Birliği'nin açıkça dışında tutulmaktadır. Tarım alanındaki ticaret serbestleştirilmesi yüksek ölçüde asimetriktir: Pazara erişim konusunda AB Türkiye'yi büyük oranda tercihlili muameleden yararlandırmakta iken Türkiye bunun karşılığında çok az şey vermiştir. Buna ek olarak Türkiye, canlı hayvan ve hayvansal ürünlerin çoğunu kapsayan bir ithalat yasağını sürdürmektedir. Türkiye tarafından AB'ye (et ve canlı hayvan alanında) verilen tek önemli ticaret tavizi, Türkiye'nin uyguladığı ithalat yasağı nedeniyle asla hayata geçirilememiştir (Türkiye, yasağı kamu ve hayvan sağlığı gerekçesi ile uyguladığını iddia etmektedir, ancak yasak, bu tür tedbirlere ilişkin uluslararası normlara uygun olmayıp temel olarak pazar koruma amaçlarına hizmet etmektedir). Türkiye'nin AB'ye ihracatındaki durum çok farklı olup, Türk tarım ihracatının yaklaşık % 70'i AB'ye vergisiz, meyve, sebze ve tütün ise uygulamada hiçbir ücrete tabi olmaksızın girmektedir.

4.5. Türkiye'nin Katılımının Etkileri

Türkiye'nin muhtemel katılımı bu uzaklıkta iken, tarım alanında net bir etki değerlendirmesi yapmak mümkün değildir. Her türlü değerlendirmenin, mevcut Müktesebat üzerindeki etkiye ilişkin sağlam bir ekonomik analize dayanması gerekmeyle birlikte, gerçek etkiler büyük ölçüde, uzun katılım öncesi dönem süresince Türkiye'deki tarımsal politikalarındaki gelişmeler tarafından belirlenecektir. Bu konu, birbirine bağımlı farklı piyasaların sayısı ile gelecekte üretim, tüketim, fiyatlar, ticaret, vs.deki değişiklikler nedeniyle daha da zor hale gelmektedir. Dünya piyasalarındaki gelişmeler ve DTÖ müzakerelerinin sonucu da oldukça önemli rol oynayacaktır. Tüm bu söylenenlere rağmen genel anlamda bazı nitel sonuçlar çıkarılabilir.

Türk tarım ve gıda sanayisinin rekabet gücü ile kırsal alanların ekonomik yönden canlanması konuları, gelecekteki önemli siyasi ve ekonomik zorlukları oluşturacaktır. Bu açıdan, AB ve 10 yeni Üye Devlet arasında gerçekleşene benzer bir şekilde, ticarete daha ileri düzeydeki serbestleştirme katılım öncesi sürecin temel bir unsuru olmalıdır. Katılım sırasında şokların yaşanması istenmiyorsa serbestleştirmenin kademeli bir şekilde gerçekleşmesi gereklidir. Ancak, daha ileri düzeydeki serbestleştirme, başta sığırdakiler olmak üzere, mevcut tavizlerin uygulanmasına ilişkin ilerlemeye bağlı olacaktır.

Türkiye, bir çok tarımsal sektörde önemli aktörlerden biri olma potansiyeline sahiptir. Yukarıda belirtildiği üzere, Türkiye zaten, meyve ve sebze, kabuklu yemişler, nohut, mercimek, diğer bazı ürünler ile muhtemelen koyun eti gibi bazı sektörlerde rekabetçi konumdadır. Türkiye, hububatta ve hayvansal ürünlerde kayda değer üretime sahip olmakla birlikte, Türk tarımının rekabet

gücünün iyileştirilmesi için genel olarak, Türkiye ve AB arasında bu sektörlerdeki ticaret serbestleştirmesinin, yeniden yapılanma ve modernizasyona ilişkin tedbirlerle desteklenmesi gerekecektir. Bu bağlamda hayvansal ürünler ile ilgili önemli bir unsur, veterinerlik ve gıda güvenliğinin iyileştirilmesi olacaktır.

Türk tarımsal ürünlerinin halihazırda AB’de tercihli muameleden önemli ölçüde yararlanması nedeniyle, katılımın AB’ye yapılan Türk ihracatındaki yakın etkisi, Türkiye’nin temel ihraç kalemleri için muhtemelen sınırlı olacaktır. Diğer taraftan, mevcut sınırlamalar kaldırıldığında Türkiye’ye yapılan AB ihracatı olasılıkla artacaktır. Bu, tercihen katılım öncesi dönemde gerçekleşmelidir. Türkiye’nin katılımının uzun vadede, her iki yöndeki ticarete artışa yol açması beklenebilir.

Türkiye’deki kırsal nüfusun büyük bölümü, geçimlik (“subsistence”) ve yarı-geçimlik (“semi-subsistence”) tarım ile uğraşmaktadır. Bu nedenle, rekabet gücünü arttırıcı tedbirlerin yanında kırsal alanlara yönelik ekonomik kalkınma ve çeşitlilik ile alternatif gelir kaynaklarının yaratılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Türk tarımının şu anda kırsal işgücünün çoğunu istihdam etmesi nedeniyle, bu yöndeki çabalar için önemli miktarda kaynağa gerek olacaktır.

Türkiye ile müzakerelerin açılması durumunda, AB Türkiye için, muhtemelen 2007-2013 döneminde SAPARD, PHARE ve ISPA programlarının yerini alacak yeni birleştirilmiş Katılım Öncesi Aracının (“KÖA”) bir parçası olacak bir katılım öncesi kırsal kalkınma aracının oluşturulmasına öncelik vermelidir. Kırsal kalkınma bileşeni SAPARD’da yer alan tedbirlerden bazılarını kapsayabilir (örneğin, üretici gruplarına yönelik destekler, pazarlama ve işlemeye yönelik yatırımlar, vs.) ancak Türkiye ile MDAÜ’ler arasındaki farklılıklar ile katılım öncesinde Türkiye’de ihtiyaç duyulan değişikliklerin boyutu dikkate alındığında, mevcut kırsal kalkınma tedbirlerine ilaveler yapılması ya da bunların yenileriyle değiştirilmesi gerekebilecektir.

Merkezi olmayan idare muhtemelen, SAPARD’da olduğu gibi, ulusal bir yetkili kurumun ve AB’deki gibi bir Ödeme Kuruluşunun oluşturulması anlamına gelecektir. Bu, katılım sonrasında OTP’nin yönetimine ilişkin idari hazırlıklar konusunda Türkiye’ye yardımcı olacaktır.

Bu aşamada daha önce açıklanan istatistiki güçlükler nedeniyle, Türkiye’nin Birliğe katılımıyla birlikte tarım sektöründeki muhtemel harcamaları hesaplamak zordur. Burada, 1999-2001 dönemi için FAO ve EUROSTAT ortalama rakamları kullanılarak, dönemsel ayarlamaları da içine alan (örneğin süt üretimi ve hububat ile ilgili olarak tarihsel ortalamalardan biraz daha yüksek rekolteler kullanılmıştır), kabaca bir tahmin yapılmaktadır. Hesaplamalar, Haziran 2003 Reformu ile bu yıl yapılan 2. Reform’da kararlaştırılan birim başına düşen tutarlara dayanmaktadır.

Hesaplamalar, mevcut Müktesebata göre, veterinerlik tedbirlerine yönelik harcamalar dışarıda tutulduğunda, (her türlü geçiş döneminin ardından yapılacak) doğrudan ödemelerin 8, piyasa tedbirlerinin ise 1 milyar Euro civarında bir maliyete sahip olabileceğini göstermektedir⁷. 10 yeni Üye Devlete yönelik doğrudan ödemeler (üzerinde mutabakata varılan 10 yıllık geçiş döneminin

⁷ AB tüzüklerinde birçok OTP ödeme miktarı nominal değerlerde sabitlendiğinden, bu tahminler bugünkü fiyatlar esas alınarak bulunan miktarları göstermektedir. Eğer herhangi bir geçiş döneminin 2025 yılında biteceği gözönüne alınırsa, bugünün parasıyla o tarihteki doğrudan ödemelerin ve Pazar harcamalarının karşılığı sırasıyla 5,3 milyar ve 660 milyon olacaktır (2004 fiyatlarıyla) (bu konuda bölüm 7’deki bütçe konularına da bakınız).

sona ermesinden sonra) ve piyasa tedbirlerinin (her iki kalem de cari fiyatlar cinsinden ifade edilmiştir) 6 milyarı doğrudan ödemeler olmak üzere toplam 7 milyar Euro civarında gerçekleşmesi beklenmektedir.

Şu anda FEOGA Garanti Bölümü⁸ tarafından finanse edilen kırsal kalkınma için, Bulgaristan ve Romanya'ya karşı benimsenen yaklaşımı temel alan bir kademeli geçiş ("phasing-in") döneminden sonra, Türkiye'ye ayrılacak yıllık miktar 2004 fiyatları ile yaklaşık 2,3 milyar Euro tutarında olacak iken 10 yeni Üye Devlet için ayrılan benzer tutar 2004 fiyatları ile 2 milyar Euro civarındadır. Toplam yapısal fon zarfından Yönlendirme Bölümüne ayrılan pay Üye Devletler tarafından kararlaştırıldığı için, kırsal kalkınmanın FEOGA Yönlendirme Bölümü bileşeniyle ilgili bu aşamada bir tahmin yapılamamaktadır. Türkiye'deki tarım sektörünün önemi ile genel ekonomik kalkınma düzeyi dikkate alındığında, Türkiye için kayda değer bir miktar öngörülebilir.

4.6. Veterinerlik

Türkiye'de, hemen hemen tüm bulaşıcı ve geçici karasal hayvan hastalıkları yerel özellik göstermekte (endemik) olup, hayvan sağlığı alanında Türkiye'deki bu hastalıkların yok edilmesi amacıyla özel önlemler alınmalıdır. Katılım öncesi dönemde, doğudaki komşu ülkeleri de kapsayacak şekilde tedbirlerin alınması için çalışmaların arttırılması gerekmektedir. Bu tedbirlerin uzun bir dönem devam edeceği beklenmelidir. Katılım zamanına bağlı olarak, katılım sonrasında da devam edebilir. Bu tedbirlerin maliyeti yüksek olacaktır. Şap hastalığına karşı alınan tedbirler bu alanda bir model oluşturabilir ve hayvan hastalıklarının eradikasyonu ve içerideki hayvan hareketlerinin sıkı kontrollerinden sorumlu yetkili mercilerin oluşturulmasını da kapsamalıdır. Kuduz hastalığının eradikasyonu için özel önlemlerin alınması da öngörülmelidir. Su ürünleri ve kanatlı alanlarında tedbirlere ihtiyaç olup olmadığı da incelenmelidir.

Canlı hayvan ve hayvansal ürünler topluluk içi ticaretindeki kurallara ilişkin olarak, hayvan sağlığı durumu yeterli olmadığı takdirde, Türkiye'den gelen sevkıyatlar için özel kısıtlayıcı tedbirlerin (koruyucu tedbirler) getirilmesi mümkün olmalıdır. Bu mevcut mevzuat temelinde yapılabilir. Tedbirler zamanla kabul edilebilir ve hayvan hastalıklarının eradikasyonu alanında kaydedilen gelişmeye göre şekillendirilebilir. (etin kemiğinden ayrıştırılması, ısıtma işlemi görmüş süt ve süt ürünleri talebi.)

İç piyasadaki veterinerlik kontrol rejimi, üretim sahasında düzgün ve kapsamlı veterinerlik kontrolleri ve yeterli idari ve laboratuvar kapasitesinin oluşturulmasını gerektirmektedir. Özellikle, canlı hayvan ve hayvansal ürünlerde yasaklı maddelerin kontrolü ve kalıntı izlemesinin yanı sıra TSE (bulaşıcı süngerimsi beyin hastalığı) izlemesinin de gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Hayvan sağlığı alanındaki problemler ışığında, Türkiye'den diğer AB üye ülkelere canlı hayvan ve hayvansal ürünler sevkıyatında özel kuralların getirilmesi gerekebilecektir. Bu, Türkiye ve diğer AB üye devletleri arasındaki sınırlarda, özel veteriner kontrolleri şeklindeki düzenlemeleri engellemeyecektir.

⁸ 2007 yılından sonra Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu (FEOGA) Garanti ve Yönlendirme bölümünden finanse edilen kırsal kalkınmanın yerine tek bir kırsal kalkınma fonu öngörülmektedir.

Veterinerlik sınır kontrolleri, sınırlı sayıda iyi donanımlı Sınır Kontrol Noktalarını esas almaktadır. Mevcut AB kurallarının uygulanması ve yürütülmesi için önemli oranda çalışmaya ihtiyaç vardır. Türkiye'nin doğu sınırlarına ilişkin olarak, mevcut mevzuatın, durumu tüm yönleriyle yeterli oranda dikkate alıp almadığı incelenmelidir (geleneksel yerel sınır ötesi hayvan hareketleri). AB'nin üçüncü ülkelere yönelik ithalat kuralları, Türkiye'ye doğudan, hayvansal ürünlerin özellikle canlı hayvan ticaret akışının çok sınırlı olacağını göstermektedir.

Hayvansal ürün ve gıda işletmelerinde gıda güvenliği ve hijyen konusuna ilişkin olarak, AB'nin yüksek hijyen standartlarını düşürecek tedbirlerin alınması kabul edilemez. Gıda tesislerinin iyileştirilmesi için katılım öncesi dönemde önemli adımlar atılması gerekmektedir. Katılım tarihinde AB gerekliliklerini karşılamayan tüm tesislerin, bir geçiş dönemine tabi tutulmamaları halinde kapatılmaları gerekecek, bu durumda, diğer yeni katılan on ülkeye uygulanana benzer şekilde, geçiş dönemi verilecek tesislerin ürünlerinin diğer AB ülkelerine satışına izin verilmeyecektir.

Hayvan refahı konusunda önemli iyileştirmelere gerek olacaktır. Mevcut mevzuatta helal et kesimine ilişkin özel koşullar bulunmasına rağmen, bu kuralların uyarlanmasına ihtiyaç olup olmadığı incelenmelidir.

4.7. Bitki Sağlığı

Laboratuar altyapısı ve analitik kapasitesi de dahil olmak üzere idari kapasiteye ilişkin önemli adımların atılması halinde, Türkiye'nin katılımı bitki sağlığı mevzuatının kabul edilmesi ve uygulanmasında önemli bir sorun yaratmayacaktır.

Zararlı organizmalara ilişkin mevzuat, iç üretimin gözetimini ve üçüncü ülkelerden ithalatın kontrolünü gerektirmektedir. Katılım öncesi dönemde, Bitki Pasaport Sisteminin uygulanması için operatörlerin kaydı da dahil olmak üzere bu yükümlülüklerin üstlenilmesi için önemli adımların atılması gerekmektedir. Sınır Kontrol Noktalarına ilişkin olarak, özellikle doğu sınırlarındakiler olmak üzere, bitkilerin ve bitkisel ürünlerin ticaret akışında tam kontrolün sağlanması gerekmektedir. Bitki Koruma Ürünlerine ilişkin olarak, Türkiye'nin, ürünlerin piyasaya sürümünün yetkilendirilmesi için önemli çaba gerektiren ön koşullar getiren AB sistemini oluşturması gerekmektedir. Maksimum Kalıntı Limitleri konusunda önemli bir sorun beklenmemektedir. AB ile uyumlu Kalıntı İzleme Sisteminin oluşturulması için önemli oranda kaynak gerekecektir.

Tohum ve üretim materyallerinin pazarlanmasına ilişkin mevzuat, Topluluk için önem taşıyan bitki türlerinin kapsanmasını amaçlamaktadır. Türkiye'nin katılımı ile yeni türlerin ilave edilmesi gerekecektir. Bununla birlikte, gerekli prosedür AB mevzuatında öngörülmektedir. Katılım ile, bitki çeşidi haklarına ilişkin olarak, bitki yetiştiriciliğinde fikri mülkiyet haklarının korunmasına dair Topluluk sistemi otomatik olarak Türkiye'yi de kapsayacak şekilde genişletilecektir. Sistem, hali hazırda, üçüncü ülkelerden yetiştiriciler ve diğer hak sahiplerine açıktır.

4.8. Balıkçılık

Türkiye'nin Ortak Balıkçılık Politikasının gerekleriyle uyumlu hale gelmesi için idari kapasitesinin, özellikle kontroller ve denetimler alanlarında olmak üzere güçlendirilmesi

gerekmektedir. AB'ye uyumlu balıkçı tekne kaydı ve daha büyük tekneler için tekne izleme sisteminin oluşturulması gerekecektir. Çeşitli idari birimlerin daha iyi koordine olması gerekmektedir. Türkiye, Karadeniz ve Akdeniz dışında balıkçılık yapmadığı için Ortak Balıkçılık Politikasının büyük bölümü Türkiye'yi doğrudan ilgilendirmemektedir.

Karadeniz'e ilişkin olarak, Topluluğun hali hazırda balıkçılık faaliyeti bulunmamaktadır, bu sebeple, bu alanda Topluluk mevzuatının tamamlanması gerekecektir. Kirliliğin, Karadeniz'deki stokların yeniden oluşturulması için en önemli sorunlardan biri olması sebebiyle, OBP dışında da politikalar da izlenebilecektir.

4.9. Değerlendirme

Türkiye'de tarım sektörünün hem ekonomik hem de sosyal yönden büyük önem taşıması ve bütçede yaratacağı büyük etki nedeniyle, tarım, müzakerelerin açılması ile, katılım öncesi hazırlık döneminin en önemli konularından biri olacaktır. Tarımsal ürünlerde koruma oranının göreceli olarak yüksek olması, Türk tarımsal ürünlerinin AB içindeki rekabet edebilirliği açısından önemli bir husus olarak ortaya çıkmaktadır. Katılım sırasında, şok etkilerden kaçınmak için, AB ihracatlarına ticari kısıtlamaların katılım öncesinde aşamalı olarak ortadan kaldırılması ve Türk tarım-gıda sektörlerinin yeniden yapılandırılması ve modernize edilmesi büyük önem taşımaktadır. Türkiye, bazı sektörlerde önemli bir üretim potansiyeline sahip olması nedeniyle, AB tarımında önemli bir rol oynama kapasitesine sahiptir, ancak, Türkiye hali hazırda AB'ye ihracatında önemli bir tercihlisi sistemden yararlanmakta olduğu için, temel Türk ihraç ürünleri için katılımın AB piyasalarındaki ani etkisi sınırlı kalacaktır.

Kırsal nüfusun büyük bölümünü istihdam eden tarım sektörünün büyük ölçüde geçimlik ve yarı geçimlik çiftçiliğe dayanması sebebiyle katılımın Türkiye'de sosyal etkisi büyük olacaktır. Diğer ekonomik sektörlerin kapasitesi, geçimlik ve yarı geçimlik tarımdan geçen işgücünü, özellikle kırsal alanlarda, hazmedebilmesine bağlıdır.

Tarımsal politikalara ilişkin olarak, Türkiye'de tarımsal reform programı doğru bir adım olmakla birlikte, henüz tamamlanmamıştır. Tarım mevzuatının uygulanması pek çok alanda henüz başlamamış olup, katılım öncesi dönemde, reform doğrudan OTP ihtiyaç ve gerekliliklerine göre yönlendirilmelidir. Katılım öncesi hazırlık döneminde temel hedef tarım sektörünün yeniden yapılandırılması ve modernize edilmesini (özellikle, geçimlik ve yarı geçimlik tarımcılığa ilişkin olarak) ve kırsal alanlarda ekonomik canlandırmayı hedefleyen bir kırsal kalkınma stratejisinin oluşturulması olmalıdır.

Özel geçiş dönemleri ve derogasyonlara ilişkin olarak, tarama süreci gerçekleştirilmeden, şu aşamada nelerin müzakere edilebileceği konusunda bir yorum yapmak zordur. Bu daha çok katılım öncesi dönemde, ne oranda uyumlaştırmanın gerçekleştirilebileceğine bağlıdır. Bununla birlikte, temel prensip açıktır: Türkiye müktesebatı daha sonradan uygulayacağı şekliyle kabul etmek zorundadır. Bu, muhtemel olarak, uzun ve katılım sonrasında sınırların muhafaza edilmesi için bir geçiş sürecini de kapsayan, geçiş düzenlemelerini gerektirecektir. Bunun gerekliliği, Türkiye tarafından yerine getirilmesi gereken düzenlemelerin kapsamı göz önüne alındığı takdirde, katılım esnasında ani şoklardan kaçınmak ve hatta bunu kolaylaştırmak için, bu noktada yetersiz gelişme gösterilmesi halinde, kanıtlanmış olacaktır. Bu aynı zamanda, bazı sektörlerle ilişkin olarak mevcut AB üye ülkelerindeki korkuların giderilmesi için de yardımcı olabilir.

Veterinerlik alanında, katılım öncesi dönemde, hayvan sağlığını iyileştirme yönünde büyük adımlar atılmalıdır; bununla birlikte, katılımı ciddi problemlerin yaşanması beklenebilir. Katılımdan sonra, Türkiye’den olan canlı hayvan ve hayvansal ürün hareketlerine özel kısıtlamaların getirilmesi beklenebilir. Bu, Türkiye ve diğer üye ülke sınırları arasında özel kontrollerin getirilmesi anlamına gelmektedir. Türkiye’nin doğu sınırlarındaki kontrollere de özel önem verilmelidir. Gıda güvenliği, halk sağlığı ve hayvan refahı alanlarında da önemli çalışmaların yapılması gereklidir. AB veterinerlik kontrol sisteminin düzgün uygulanması ile Türkiye’nin katılımının AB’ye olumsuz bir etkisi olmayacaktır.

Bitki sağlığı alanında gerekli hazırlıklar yapılırsa, bu alanda önemli bir sorunla karşılaşılması beklenmemektedir. Bununla birlikte, Türkiye’nin doğu sınırlarındaki kontrollere önem verilmesi gerekmektedir. Özellikle, idari ve laboratuvar kapasitesinin artırılmasına ilişkin olarak önemli çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Ortak Balıkçılık Politikasına ilişkin olarak, Türkiye katılım öncesi dönemde gerekli hazırlıkları yapabilir. Katılımın AB’ye bu alanda olumsuz bir etkisi olmayacaktır.

5. BÖLGESEL VE YAPISAL POLİTİKA

Ülkenin büyüklüğü ve ekonomik özellikleri göz önüne alınırsa, Türkiye’nin üyeliği söz konusu olduğunda AB yapısal politikalarına etkisi önemli ölçülerde olacaktır. Ekonomik gelişmeler belirsizliğini koruduğu için, ekonomi politikalarının gelecek yıllarda değişeceği varsayılarak şu anda bu etkilerin boyutunu değerlendirmek oldukça zor görünmektedir. Bu nedenle sayısal değerlendirmeler spekülasyon olmaktan öteye gitmemektedir. Sonuç olarak bu bölümde katılım bağlamında AB ve Türkiye’yi bekleyen tablonun sınırlı bir tanımı yapılacaktır.

Türkiye’nin üyeliğinin uyum politikası üzerinde yapacağı etkinin analizi aşağıdaki varsayımlara dayanmaktadır:

- Aşağıdaki kesin olmayan hesaplar AB-25, Bulgaristan, Romanya ve Türkiye’nin şu anda geçerli olan GSYİH farklılıklarına dayandırılmıştır. Bununla birlikte Türkiye’nin üye olacağı tarihe kadar farklılıkların oranı ekonomik performansa bağlı olarak önemli ölçüde değişiklik gösterebilir.
- Komisyonun uyum politikasını yeniden şekillendirme önerilerine ve yeni politikanın 2006 yılı sonunda uygulamaya koyulması ihtimaline karşın, müktesebat değişmemiş haldedir.

Bu varsayımlar yönetsel sınırlar içermesine rağmen, Türkiye’nin düşük gelir seviyesi ve bölgesel farklılıkları, çeşitli büyüme senaryoları ile temelden değişebilir niteliktedir. Ayrıca, mevcut müktesebat altında yapısal fonlardan gerçekleştirilecek olan transfer, yararlanıcı ülkenin GSYİH’sinin azami %4’ünün üzerine çıkamayacaktır.

5.1. Türkiye’nin Üyeliği AB’de Bölgesel Farklılıkları İstatistiki Olarak Artıracaktır

Türkiye’nin üyeliği AB genelinde sosyo-ekonomik farklılıkları önemli ölçüde artıracaktır. Üyelik

söz konusu olduğunda azalmış olan kişi başına düşen ortalama GSYİH'nin etkisi yeni üye ülkelerin yaptığı etkiyle karşılaştırılabilir düzeydedir. Bulgaristan, Romanya ve Türkiye'nin getireceği değişiklikler aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 1: Önceki ve Olası AB Genişlemelerin Yapacağı Etki

	Yüzölçümü Artışı	Nüfus Artışı	Toplam GSYİH(*)'da Artış	Kişi Başı GSYİH'da Artış	Kişi Başına Düşen Ortalama GSYİH (**) AB15=100
AB15/AB25	% 23	% 20	% 4,7	% -8,8	91,2
AB25/AB27	% 9	% 6	% 0,7	% -4,3	87,4
AB27/AB27+TR ⁹	% 28	% 15	% 2,2	% -9,1	79,4

(*) Euro olarak

(**)Satin Alma Gücü Standartlarına göre, 2003 GSYİH verileri

Kaynak: Eurostat, DİE, hesaplar: Bölgesel Politika Genel Müdürlüğü

Türkiye'nin nüfusu ve büyüklüğü tek başına 10 yeni üye ülkenin tamamıyla karşılaştırılabilir düzeydedir. Satın Alma Standartlarına (SAS) göre Türkiye'nin kişi başına GSYİH'si 10 yeni üye ülkenin ortalama GSYİH'sinden çok daha düşüktür

Mevcut sistem ve seçilebilirlik kriterlerine göre Türkiye'nin tüm toprağı bugün Yapısal Fonlar ve Uyum Fonunun Hedef 1 yardımlarından yararlanabilecek durumdadır.

AB'nin 25 üyeli olacak şekilde genişlemesi Hedef 1 kapsamına giren bölgelerde yaşayan nüfusun 51 milyon kadar artmasına neden olmuştur (bu bölgelerde kişi başına düşen GSYİH, AB ortalamasının %75'inin altındadır). Yeni üye ülkelerde yaşayan yaklaşık 69 milyon kişi Hedef 1 desteği için seçilebilir duruma gelmiş, ancak ağırlıklı olarak AB-15'te ikamet eden 18 milyon kişi AB ortalama gelirinin düşmesi sebebiyle bu hedef kapsamından çıkmıştır.

Üyelik gerçekleştiği takdirde Türkiye'nin tüm nüfusu Hedef 1 kriterine göre değerlendirileceğinden, AB27'deki bazı bölgeler, ortalama AB GSYİH düzeyinin düşmesi nedeniyle bu hedef kapsamından çıkacaktır. Kesin olmayan tahminler, şu anda geçerli gelir düzeyleri temelinde bu etkinin AB-25'te olduğu gibi olacağını öngörmektedir. Bu nedenle, Hedef 1 desteği için seçilebilir nüfusun net artışı da AB-25 genişlemesiyle karşılaştırılabilir düzeyde olacaktır.

Yapısal yardım için seçilebilirliğini kaybedecek bölgelerde, GSYİH'nin nispeten düşük düzeyde olmasının altında yatan ve başlangıç itibarıyla yapısal yardımı harekete geçirmiş olan yapısal sorunlar ile kişi başına düşen GSYİH seviyesi, genişleme sonrasında genişleme öncesindeki gibi kalmaya devam edecektir. Katılım zamanı gelmeden yakınlaşma sürecini tamamlamamış olan böylesi bölgeler için aşamalı-çıkış (phasing-out) düzenlemelerinin gözden geçirilmesi gerekli olabilecektir.

⁹ Herhangi bir diğer ülkenin katılımı hariç (örn: Hırvatistan).

5.2. Türkiye’deki Bölgesel Farklılıklar

Ekonomi bölümünde altı çizildiği üzere, Türkiye’nin SAS’a göre kişi başına düşen GSYİH’si AB 25 ortalamasının %28,5’i kadardır. Türkiye’de 26 Düzey-II bölgesi arasında coğrafi özellikler, iklim özellikleri gibi farklılıklardan ve göç dalgaları gibi nedenlerden dolayı önemli değişiklikler bulunmaktadır.

Özellikle, ekonomik faaliyetlerinin çoğunun yer aldığı batıdaki bölgeler nedeniyle bir doğu-batı ayrımı bilinen bir gerçektir. Batı bölgeleri dünya ile ticaret, turizm, alanlarında iş yapmaktadır ve daha yüksek oranda bir yatırım ve daha iyi bir altyapı olanağına sahiptir. Türkiye nüfusunun % 63’ü ülke toprağının yaklaşık yarısında yaşamakta bu ise kişi başına düşen GSYİH ulusal ortalamasının % 23 fazlası olan % 78’lik bir GSYİH oranına karşılık gelmektedir (Tablo 2’ye bakınız).

Tablo 2: Doğu ve Batı Türkiye

	Nüfus Oranı	GSYİH Oranı	Kişi Başına Düşen GSYİH Oranı (TR=100)
Doğu	%37	%22	60
Batı	%63	%78	123

En dezavantajlı bölgeler uzak ve dağlık doğu bölgeleridir. Ülkenin doğusundaki kişi başı GSYİH ulusal ortalamasının yalnızca %60’ına tekabül etmektedir. Böylece genişlemiş AB’nin en fakir 10 bölgesi Türkiye’nin doğusunda yer almış olacaktır.

5.3. Türkiye’nin İhtiyaçları Ve Kalkınma Stratejisine Olan Etkileri

Türkiye’nin önünde mücadele etmesi gereken iki temel unsur bulunmaktadır: Çok düşük bir ulusal GSYİH düzeyi ve büyük bölgesel farklılıklar.

Yapısal Fonlar ve Uyum Fonu Türkiye’nin AB’yi yakalama sürecine katkıda bulunabilir. Bununla birlikte, Yapısal Fonların etkisi genel ekonomik şartlar ve Yapısal Fon harcamalarının yapılacağı kurumsal yapının oluşturulması gibi etkenlere bağlıdır. Uyum Fonu ülkelerinde elde edilen deneyime göre makroekonomik istikrarın yanı sıra malların, sermayenin ve işgücü piyasalarının düzenli işleyişi gelir düzeylerinin birbirine yaklaştırılmasında önemli bir etken olmaktadır. Yapısal Fonlar, elverişsiz bir ekonomi politika karşısında tek başına yeterli olmayacaktır.

Türkiye’nin fiziki şartları ve insan kaynaklarını geliştirmeye, ayrıca AB teknik kural ve standartlarını yakalamaya ve tarım sektörünü yeniden yapılandırmaya yönelik çok çeşitli finansman ihtiyaçları bulunmaktadır. En önemli ihtiyaçlar ulaştırma, telekomünikasyon, enerji ve çevre sektörlerinde ayrıca eğitim ve Ar-Ge’dir.

5.4. Değerlendirme

Avrupa Birliği’nin son genişlemesine benzer şekilde, Türkiye’deki yapısal sorunlar uyum

politikası açısından en önemli zorlukları oluşturmaktadır. Türkiye’de kişi başına düşen gelirin düşük olması ve bölgeler arasındaki farklılıklar Yapısal Fonlar ve Uyum Fonlarından uzun bir süre önemli oranda destek alınmasını gerektirecektir. Mevcut veriler ve uygunluk koşulları açısından değerlendirildiğinde, Türkiye’nin tamamı Uyum Fonlarından ve aynı zamanda Yapısal Fonlardan Hedef 1 altında yardım almaya uygun olacaktır.

Uyum politikası kapsamındaki en önemli sorunlardan biri Türkiye’yi yapısal yardımlar sistemine entegre etmek olacaktır. AB’deki istihdam ve gelir seviyelerine ulaşılması için gerekli olan yüksek orandaki büyümenin sürdürülmesi Türkiye’nin altyapısını güncellemesine, eğitim sistemini modernize etmesine ve yatırımı destekleyen bir iş çevresi yaratmasına bağlıdır. Bu da uzun vadeli bir süreç olacaktır.

AB üyeliğine hazırlanmak için ekonomik ve sosyal uyumu güçlendirecek AB programlarına katılımı sağlayacak bir bölgesel kalkınma politikasının benimsenmesi gerekmektedir. AB’nin katılım öncesi yardımları, Türkiye’yi, ulusal ve bölgesel düzeyde idari kapasitenin güçlendirilmesi de dahil olmak üzere katılım öncesinde müktesebatın uygulanması konusunda hazırlamalıdır.

AB müktesebatı değişikliğe uğramadığı takdirde, Türkiye, önemli miktarda yapısal yardımlardan yararlanacaktır. Türkiye’nin üyeliği ile AB’deki ortalama kişi başına düşen GSYİH düşecek, bunun sonucunda da Yapısal Fonlar kapsamındaki desteklerden halihazırda yararlanmaya uygun bulunan ülkeler uygunluklarını yitireceklerdir. Türkiye’nin Birliğe katılımı ile bu bölgelerin sorunları azalmayacağı için önümüzdeki dönemdeki ekonomik gelişmeler ışığında bazı düzenlemelerin tamamlanması gündeme gelebilecektir.

6. ADALET VE İÇİŞLERİ

Avrupa entegrasyonu, en başından itibaren tüm Avrupa ülkelerinin insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğüne dayanan özgürlüğe ortak bağlılığı üzerine kurulmuştur ve Kopenhag siyasi kriterleri de bu bağlılığın göstergesidir. Özgürlük, güvenlik ve adalet alanı bu değerler ve karşılıklı güven üzerine inşa edilmiştir. Karşılıklı güven sağlanması için bu değerlere saygı gösterilmesi ve geliştirilmesi gerekir. Özgürlüklerden, ancak güvenliğin ve tüm vatandaşlara adalete erişim olanağının sağlandığı ortamlarda yararlanılabilir. Güvenlik tehditlerinin ulus-aşırı boyutları nedeniyle, ulusal hükümetler izole olarak hareket edemez, bu tehditlerin bertaraf edilmesi hükümetlerin birlikte çalışmalarını gerektirir. Polis ve diğer kanun uygulayıcı kurumlar ile yargının bir arada hareket etmesi çok önemlidir. Türkiye’nin AB’ye tam üyeliği, sınır yönetimi, yasadışı göç ve örgütlü suçlar ile yolsuzluk, insan ticareti ve uyuşturucu ticareti de dahil olmak üzere bu gibi konularda AB içerisinde işbirliğinin yoğunlaştırılmasına imkan tanıyacaktır. Etkili bir şekilde ortak hareket edilmesi, ki bunun için karşılıklı güvenin tesisi esastır, tabiatıyla uluslararası sorunların çözümüne katkıda bulunarak halihazırda AB’ye üye olan ülkelerde ve Birlik sathında yurttaşların güvenliğini ve özgürlüğünü güçlendirecektir.

6.1. Sınır Yönetimi

Sınır yönetimi özellikle önemli bir konudur. 1 Mayıs 2004’de Avrupa Birliğine tam üye olan ülkelerdeki duruma benzer olarak, Türkiye Schengen bölgesine AB’ye tam üye olur olmaz değil,

sınır kontrolü ve gözetimi alanında Türkiye'nin kapasitesi ve uygulamaları hakkında sıkı bir değerlendirme yapıldıktan sonra, Konsey tarafından belirlenecek daha ileri bir tarihte kabul edilecektir. Sonuç olarak, iç sınırların kontrolü Türkiye'nin AB'ye tam üye olmasıyla eş zamanlı olarak kaldırılmayacaktır. Dolayısıyla, Türkiye'den diğer AB üyesi ülkelere seyahat etmek isteyen Türk vatandaşları ile diğer AB vatandaşları sınır kontrollerine tabi olacaklar ve diğer AB üyesi ülkelere girerken pasaportlarını veya kimliklerini göstermek zorunda kalacaklardır. Türkiye'den ayrılan ve diğer AB üyesi ülkelere giriş yapan üçüncü ülke vatandaşları da göç kontrollerinin tümüne tabi olacaklardır.

Türkiye'nin AB'ye tam üye olması dış sınırlarının uzamasına sebebiyet verecektir. Bulgaristan ve Yunanistan'la olan sınırlar iç sınır olacak, dış kara sınırların uzunluğu Gürcistan (276 km), Ermenistan (328 km), Azerbaycan (18km), Irak (384 km), İran (560 km) ve Suriye (911 km) olmak üzere artacaktır. 2477 kilometrelik yeni dış kara sınırına 1762 kilometreden oluşan Karadeniz deniz sınırı (blue border) ve 4768 kilometreden oluşan Ege ve Akdeniz deniz sınırı (blue border) eklenecektir. Doğu ve Güneydoğu sınırının büyük bir kısmı dağlık araziden geçmektedir.

Kendi güvenliğini sağlamak için Türkiye şimdiden sınır yönetimi için önemli miktarda kaynak aktarmaktadır. Örneğin, Türkiye 64000 personeli planlı olarak sınır yönetimi görevlerine yerleştirmiştir. Türkiye tam üyelikle birlikte ve özellikle daha sonraki aşamada iç sınırların ortadan kaldırılmasına ilişkin verilecek olası kararlar, yeni dış sınırların etkin korunmasını sağlamada sorumluluk üstlenmesinin yanı sıra Birliğin kendi güvenliğini sağlamasında da önemli rol oynayacaktır. Buna rağmen, sınır yönetimi birçok alanda AB uygulamaları ile uyum içerisinde değildir. Örneğin, Schengen uygulamalarında sınır yönetimi için tek bir profesyonel otoritenin varlığına ihtiyaç duyulurken, Türkiye'de sınır yönetimi şu anda ordu, jandarma, polis ve sahil güvenlik arasında bölünmüştür.

Türkiye kendi sınır yönetimi kanununu AB müktesebatı uygulamalarıyla uyumlaştırmak için şimdiden ilk adımları atmıştır. Türkiye 2003 yılında müktesebat uyumunu sağlamak için asker olmayan profesyonel bir sınır polisi oluşturmayı taahhüt eden bir strateji belirlemiş ve şu anda da yasal ve kurumsal uyumun takvimini ve detaylarını belirleyen bir Ulusal Eylem Planı geliştirmektedir. Bu plan, sınırlarda en yüksek düzeyde korumayı sağlamak için ekipman ve altyapının nerelere dağıtılması gerektiğini ve personel ve eğitim ihtiyaçlarını belirleyecektir. Planın ancak küçük bölümleri AB fonları tarafından finanse edilebileceğinden, Türk Hükümeti Planın uygulanması için gerekli mali kaynağın tashihi konusunda gerekli önlemleri almalıdır. Planın uygulanmasının AB tarafından tam olarak değerlendirilmesine olanak tanınmasını teminen, Planda ulaşılmak istenen hedeflerin ara aşamalarıyla birlikte açık olarak tanımlanması gerekmektedir.

Türkiye'nin sınır yönetiminin AB standartlarına ulaştırılmasını teminen diğer yeni üye olan ülkelerde yapılan uygulamaya benzer şekilde AB tarafından düzenli değerlendirme ziyaretleri gerçekleştirilecektir.

Türkiye'nin AB'ye olası tam üyeliğini takiben, kurulması teklif edilen Avrupa Sınır Ajansı Türkiye'de ortak operasyon ve pilot projelerin gerçekleştirilmesinin yanı sıra kritik durumlar ortaya çıktığı takdirde müdahale etmek amacıyla operasyonlar düzenlemek gibi bazı görevler üstlenebilecektir.

6.2. Vize ve İltica

Mevcut durumda, Türk vatandaşlarının Avrupa Birliğine girmeleri için vize almaları gerekmektedir. Katılım müzakerelerinin başlatılması vize şartının otomatik olarak kaldırılmasına yol açmayacaktır. Ancak, Komisyonun teklifi üzerine Üye Ülkelerin müzakerelerin herhangi bir aşamasında Türkiye'ye vize uygulamasını kaldırmaları yolu açıktır. Türkiye, kendi adına katılımdan önce üçüncü ülke vatandaşlarına ilişkin Vize Yönetmeliği ile uyumunu tamamlamalıdır, bu uyum mevcut Üye Ülkelere yönelik yasa dışı göçle mücadelede yardımcı olacaktır. Türkiye halihazırda yasa dışı göçle ilgili olarak göç akımlarının yönünü Türkiye'den uzaklaştıran adımlar atmış durumdadır. AB ile Geri Kabul Anlaşmasının akdedilmesi bu sorunların katılım öncesi dönemde çözümüne yardımcı olacaktır. Ayrıca, katılım öncesi dönemde, eşleştirme (twinning) gibi araçların kullanılması Türk kolluk kuvvetleri yetkilileri ile Üye Ülkeler arasında yasa dışı göçle ilgili olarak daha yakın bir operasyonel işbirliğine neden olacaktır. Buna ilaveten, katılım öncesi dönemde Üye Ülkeler ve Türkiye arasında göç akımları ve örgütlü suç şebekelerine ilişkin bilgi, istatistik, ve risk değerlendirmesi alışverişlerinin artırılması, kamuyu bilgilendirme kampanyalarının, yasadışı göçmenlerin menşe ülkelerine geri gönderilmelerine yönelik irtibat ile göçmen kaçakçıları ve tacirlerine ilişkin şebekelerin çökertilmesine yönelik işbirliğinin geliştirilmesi yoluyla yasadışı göçle mücadele güçlendirilmelidir.

Türkiye halen Avrupa Birliğinde iltica başvurusunda bulunanların menşe ülkesi durumundadır. 2003 yılında, 21,890 Türk vatandaşı 25 AB Üyesi Ülkede iltica başvurusunda bulunmuş ve bunlardan 2127 adedi kabul edilmiştir. (Karşılaştırma yapmak bakımından, 2003'te 3041 Romanya vatandaşı iltica başvurusunda bulunmuş ve bunlardan 61 adedi kabul edilmişken, 25 AB Üyesi Ülkeye iltica başvurusunda bulunan 2427 Bulgar vatandaşından 8 adedi kabul edilmiştir.) Şimdiye kadar yapılan başarılı iltica başvuruları ile ilgili olarak, özellikle nüfusun ağırlıklı olarak Kürt olduğu Türkiye'nin Güneydoğusunda devam etmekte olan siyasi reform uygulamalarının, iltica başvurularının sayısını oldukça azalttığı gözlenmektedir. Bundan, kabul edilmeyen başvuruların genel olarak Türkiye'yi ekonomik sebeplerle terkeden kişiler tarafından yapılmış olduğu sonucu çıkarılabilir. Daha önce açıklandığı gibi, katılım müzakerelerinin başlatılmasının ekonomik kalkınmayı teşvik etmesi ve yoksulluğu azaltması muhtemel olup, böylece ekonomik sebeple iltica başvurusunda bulunanların sayısında azalmaya yol açacaktır. Türkiye AB'ye tam üye olduktan sonra AB Üye Ülke Vatandaşları İltica Protokolü uyarınca iltica konusunda güvenli menşe ülke olarak kabul edilecektir.

Şu anda, çok sayıda üçüncü ülke kökenli kişi Üye Ülkelerde iltica başvurusunda bulunmak üzere Türkiye üzerinden seyahat etmektedir. Türkiye halihazırda Mülteciler Sözleşmesine Avrupa kökenli olmayanların iltica başvurularının kabul edilmeyeceği anlamına gelen bir coğrafi çekince uygulamaktadır. Türkiye sözkonusu kısıtlamayı katılım öncesi dönemde kaldırmalı ve BM Cenevre Sözleşmesi ile iltica müktesebatında getirilmiş olan standartlar ve usullere uygun şekilde iltica başvurularını değerlendirecek bir sistemi uygulamaya koymalıdır. Sonuç olarak, Birliğe üyelikten sonra üçüncü ülkelere gelen iltica başvuru sahiplerinin birçoğu Üye Ülkelere gitmek üzere Türkiye üzerinden geçmeyecek, bunun yerine başvurularını Türkiye'de yapacaklardır. İltica sisteminin geliştirilmesinin maliyeti yüksek olabilecek ve Türkiye ile dayanışmanın sağlanması amacıyla yönelik olarak maliyet paylaşımı hususunu gündeme getirilebilecektir. Ayrıca, katılımdan sonra Dublin Sözleşmesi Türkiye'de uygulanacaktır. Böylece, pek çok durumda

Türkiye’den yasa dışı olarak gelen ve başvurusunu başka bir Üye Ülkede yapmayı tercih eden iltica başvurusu sahipleri başvurularının değerlendirilmesi için Türkiye’ye geri gönderileceklerdir. Türkiye’nin katılımı bu nedenle mevcut AB Üye Ülkelerinde yapılan iltica başvurularının sayısında azalmaya sebep olabilecektir.

6.3. Adli İşbirliği

Türkiye’nin katılımı, Türkiye ve AB arasında medeni ve cezai konularda adli işbirliğinin yoğunlaşmasına neden olacaktır. Adli işbirliğinin dayandığı temel esas karşılıklı tanımadır ve bu her bir adli sistem arasındaki karşılıklı güvene dayanır. Buna ulaşmak için hukukun üstünlüğüne ve temel haklara saygılı bağımsız ve verimli bir yargının kurulması gerekir. Mevcut üye ülkelerin mahkemeleri (Türkiye’ye karşı) medeni ve ticari hukukta adli işbirliği alanında, yargı yetkisinin kurallarını belirleyen, yargı kararlarının tanınması ve uygulanmasına yönelik ve yargıya erişimi kolaylaştırıcı araçları da içeren ve hızla gelişmekte olan (AB) müktesebatını uygulayacaklardır. Mahkemeler arası doğrudan temasa dayalı adli işbirliğine yönelik yeni yöntemler, kanıtların toplanması ve belgelerin sınır-ötesi kullanılabilmesi için uygulanabilir. Türkiye, minimum standart kanun ile uyumlu hale getirilmiş kanunu içeren bu alanda hızla gelişen müktesebatı da uygulayacaktır. Örneğin, cezai usullere ilişkin ortak usule ait teminatlar Avrupa seviyesinde kabul edilirse bunun Türkiye tarafından da uygulanması gerekecektir. Ortak usule ait garantiler, sadece yargının insan hakları boyutunu iletirmek için değil aynı zamanda karşılıklı tanımanın yanı sıra karşılıklı güven için gerekli şartların oluşmasında da önemli bir rol oynayacaktır. Cezai konularda, Avrupa Tevkif Müzekkeresi mevcut üye ülkelerde tutuklanan kişilerin Türk mahkemelerine teslimini ve Türkiye’de tutuklananların da üye ülkelere teslim edilmesini sağlayacaktır.

Üye ülke mahkeme sistemleri arasındaki işbirliği, üye ülke yargıları arasındaki karşılıklı güven ve itimada dayalı olan kararların karşılıklı tanınması prensibine dayanır. Bu karşılıklı güven ve işbirliğini geliştirebilmek amacıyla, Türkiye’nin katılım öncesi süreçte özel hukuk ve ceza hukuku alanlarındaki reform sürecine devam etmesi zaruret teşkil edecektir. Sürdürülmekte olan yargı reformu sürecini izlemek üzere AB heyetlerinin düzenli ziyaretleri devam edecektir.

6.4. Yolsuzluk ve Sahtecilik

Yolsuzluk, halihazırda Türkiye için önemli bir sorundur. Türkiye, Avrupa Konseyi bünyesinde yer alan yolsuzlukla mücadele izleme ve değerlendirme mekanizması olan GRECO’ya yakın bir zamanda katılmıştır. Türkiye aynı zamanda, yolsuzlukla mücadelede ilk küresel araç olan ve gerek özel sektör gerekse kamu sektörü için bağlayıcı ve önleyici tedbirler içeren Yolsuzluğa Karşı BM Sözleşmesini de ilk imzalayan devletlerden biridir. Katılım öncesi dönemde, GRECO ile işbirliği, önerilerinin tam olarak uygulanması ve eşleştirme yoluyla yolsuzluğa karşı Ulusal Eylem Planına verilen destek Türkiye’nin yolsuzlukla mücadele kapasitesini önemli ölçüde arttıracaktır. Başarılı sonuçlar elde edilebilmesi için önemli idari reformlara ihtiyaç duyulacaktır. (Ayrıca İlerleme Raporuna bakınız)

Türkiye, sahtecilik alanında, ilgili AB müktesebatına, bilhassa Avrupa Topluluklarının Mali Çıkarlarının Korunmasına Dair Sözleşmeye uyum sağlamalıdır. Uyum süreci devam etmektedir ancak bu alanda Türkiye’nin çabalarını değerlendirmek için henüz çok erkendir.

6.5. Uyuşturucu

Türkiye başlıca uyuşturucu kaçakçılığı güzergahlarından olan Balkan Rotası üzerinde yer almaktadır. Uyuşturucu kaçakçılığı alanı da dahil olmak üzere organize suçlarla ilgili olarak Türk kolluk kuvvetleri yetkilileri halihazırda AB’deki muhataplarıyla işbirliğinde bulunmaktadır. Bununla birlikte, genel olarak uyuşturucu kaçakçılığı ve organize suçlar alanlarında katılım öncesi süreç, Türk kolluk kuvvetlerinin idari kapasitesini artırma ve AB’deki muhataplarıyla olan bağlarını önemli ölçüde güçlendirme amacına yönelik olarak kullanılmalıdır. Böylelikle, Türkiye’de ve AB’de kurumların etkili ortak eylem yapabilmeleri sağlanacak ve ortak tehditlere karşı beraber çalışma yetenekleri arttırılacaktır. Birliğe katılım ve Europol ve Eurojust gibi yapılara üyelik bu tarz bir işbirliğini daha da ileri götürecektir.

Genel olarak, şu anki Üye Ülkelerdeki talebe bağlı olan Türkiye’den geçiş yapan uyuşturucu miktarı Türkiye’nin Birliğe katılımından etkilenmeyecektir. Türkiye’nin katılım öncesi dönemde Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını İzleme Merkezi’ne (EMCDDA) gözlemci olarak iştirak etmesi ve (Birliğe) katılımıyla birlikte tam üye olması, Türkiye’nin iç talebe yönelik olarak bilgi toplamasını önemli ölçüde kolaylaştıracak ve bu da AB Uyuşturucu Stratejisiyle tamamen uyumlu bir Ulusal Uyuşturucu Stratejisi geliştirilmesine yardımcı olacaktır.

6.6. Değerlendirme

Türkiye’yi de kapsayacak bir şekilde özgürlük, güvenlik ve adalet alanının genişletilmesi, örgütlü suçlar, yasadışı ticaret ve terörizm gibi ortak ulus aşan tehditler karşısında işbirliğinin güçlendirilmesini sağlayarak AB’ye bir bütün olarak yarar getirecektir. Yine de, bu alanda aşılması gereken zorluklar göz önüne alınınca, yargı da dahil olmak üzere Adalet ve İçişleri alanında katılım süreci karmaşık olacaktır.

Sınır yönetimi alanında bir Ulusal Eylem Planının geliştirilmesi için ilk adımlar atılmıştır. AB’nin gelişmeleri tam olarak değerlendirebilmesini sağlayabilmek için orta vadeli açık hedeflerin planda tanımlanması gerekmektedir. Sınır yönetiminin üst düzeyde sağlanması; özgürlük, güvenlik ve adalet alanı açısından olduğu kadar, ticaret, veterinerlik ve bitki sağlığı kontrolleri ve gümrükler gibi diğer alanlar için de önemlidir.

Türkiye iltica sisteminin geliştirilmesi ve iltica başvurularının değerlendirilmesi yükümlülüğünün üstlenilmesinde, ciddi zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu bağlamda, AB’nin desteği gerekebilir.

Ayrıca, Türkiye’nin AB’ye tam üyeliği, AB kanun uygulayıcı yetkilileriyle uyuşturucu ticareti ve yasadışı göç gibi tehditlere ilişkin işbirliğini arttıracaktır.

7. KURUMSAL VE BÜTÇESEL HÜKÜMLER

7.1. Kurumlar

Diğer genişlemelerde olduğu gibi Türkiye’nin AB üyeliğinin çeşitli AB kurumlarına etkileri olacaktır. Türkiye’nin muhtemel üyeliği tarihinde Anayasanın kabul edilmiş ve yürürlüğe konmuş olacağı öngörülmektedir. Anayasa, kurum ve prosedürleri, 25 üye devletten fazla ülkenin içinde olacağı bir Birlikte, daha etkin ve daha sorunsuz işler hale getirmeyi amaçlamaktadır.

Türkiye'nin, 2015 yılında Almanya ile yaklaşık aynı nüfusa sahip olacağı dikkate alındığında, nüfus unsurunun Türkiye'nin üyeliğinde önemli bir belirleyici faktör olacağı düşünülmektedir.

Anayasa uyarınca Avrupa Parlamentosunda sandalye sayısı 2009 yılından sonra, Üye Devlet başına 6 sandalye ve azami 96 sandalye olmak kaydıyla, 750'yi aşmayacaktır. Sandalye sayısının mevcut sistemde 732'den, 750 sandalyeye çıkarılması, ilerideki genişlemelere imkan sağlamak amacını taşımaktadır. Türkiye'nin üyeliği mevcut Üye Devletlerin sandalye dağılımını etkileyecektir. Özellikle orta büyüklükte ve büyük olan devletler, Türkiye'nin üyeliğine imkan tanımak için sandalye sayılarından feragat etmek durumunda kalacaklardır.

Konsey, oylama sistemi açısından, Anayasa , 1 Kasım 2009 itibarıyla "Nitelikli Oy Çokluğu" sistemine "Çifte Çoğunluk" ilkesini getirmektedir. "Çifte Çoğunluk" Konseyin en az 15 üyesini ihtiva etmek kaydıyla, üyelerin % 55'ini ve AB nüfusunun da %65'ini temsil etmektedir. Buna ilave olarak, "bloke edici azınlık " Konseyin en az dört üyesinden oluşmak durumundadır ki, bunun olmaması durumunda "Nitelikli Oy Çokluğu" sağlanmış sayılacaktır. . Bu çerçevede, Türkiye'nin katılımı ile, az sayıda yüksek nüfuslu ülkenin "bloke edici azınlık" oluşturma ihtimali yükselecektir.

Sonuç olarak AB-27 artı Türkiye koşulunda Türkiye, karar alma mekanizmasında nüfus olarak daha ağırlıklı olarak yer alacak ve bu da ülkeye karar alma mekanizmasında önemli bir ses olma imkanını verecektir.

Komisyon yapısı açısından Türkiye'nin katılımı kurumsal anlamda daha az etki yaratacaktır. Mevcut Anayasaya göre, Konsey Oy Birliği ile aksi bir karar almadıkça, 2014'ten itibaren atanacak olan Komisyonun, Başkanı ve AB Dışişleri Bakanı da dahil olmak üzere Üye Devlet sayısının üçte ikisi kadar üyeye sahip olması öngörülmektedir. Üyeler Üye Devletler arasında adil bir rotasyon sistemine göre seçileceklerdir.

7.2. Bütçe

Büyüklüğü ve ekonomik gelişmişlik düzeyi dikkate alındığında Türkiye'nin üyeliğinin AB bütçesine önemli bir etkisi olacağı açıktır. Türkiye'nin AB üyeliğinin bütçeye etkisini varsayımına dayanarak ve mevcut müktesebata göre saptamak mümkün olmakla birlikte üyelik takvimi ve çeşitli belirsizlikler göz önüne alındığında bu tür tahminlerde son derece temkinli olunması gerekmektedir. AB politikalarının gelecekteki gelişiminin bütçeye önemli yansımaları olacaktır. Müzakerelerin sonuçları ve Türkiye için herhangi bir düzenleme yapılıp yapılmaması da önem taşımaktadır. Gelecekteki reform beklentileri, 2004'te üye olan 10 yeni ülkenin etkileri ve Türkiye'den önce AB'ye üye olacak ülkelerin AB'nin harcama politikasına etkileri belirsizdir. Türkiye'de meydana gelen gelişmeler de AB'nin temel harcama politikalarıyla doğrudan ilgilidir. Ulusal, bölgesel ve tarımsal ekonomik gelişmelerin nüfus ve enflasyon gibi değişkenler dikkate alındığında, tam olarak öngörülebilmesi güçtür. Diğer yandan, AB'nin harcama politikaları da, Türkiye AB'ye üye olmadan önce önemli değişiklikler geçirebileceğinden, harcamaların finansmanı için mevcut düzenlemelerin gelecekte aynı kalması söz konusu olmayacak ve AB bütçesinin gelirler kısmı da bundan etkilenecektir.

Diğer taraftan, AB bütçesinin mevcut yapısı çerçevesinde bazı temel unsurların üzerinde durulmasında ve Türkiye'nin üye ülke olmasından etkilenecek bazı parametrelerin açıklığa kavuşturulmasında fayda görülmektedir. 2004 yılında AB bütçesi mevcut finansal planında ödemeler tavanı AB-25'in Gayrisafi Milli Hasıllarının (GSMH) % 1,11'ine karşılık gelen 111 milyar Euro'dur. Türkiye üye olduğu takdirde harcama alanlarındaki başlıkların büyük bir bölümü etkilenecektir. Tarım alanında Türkiye, Ortak Tarım Politikası çerçevesinde önemli tutarda mali destek almaya hak kazanacaktır. Türkiye'de tarım sektörünün büyüklüğü ile ekonomik ve sosyal rolü, gelecekte AB'nin bütçe değerlendirmelerinin önemli bir noktası olacaktır. Türkiye'de tarım sektöründeki yaklaşık 7 milyon kişi istihdam edilmekte ve bu rakam aktif işgücünün % 33'üne karşılık gelmektedir. AB'de tarımsal işgücü nüfusu yaklaşık 4 milyonu yeni üye ülkelerde olmak üzere toplam 10.4 milyon civarındadır ve aktif işgücünün % 5,4'dür. Türkiye'deki nitelikli tarım arazisi yaklaşık 39 milyon hektar iken AB-25 sahip olduğu alan 167 milyon hektardır. Yeni üye ülkelerin nitelikli tarım arazisi içerisindeki payı 36 milyon hektardır. Türkiye'nin 2015 yılında AB'ye üye olursa ve yeni üye ülkeler ve Bulgaristan ve Romanya'da olduğu gibi doğrudan ödemeler için 10 yıllık bir geçiş dönemi kabul edileceği varsayılırsa, tarımsal ödemelerin etkisi 2025 yılına kadar olmayacaktır. Mevcut müktesebat çerçevesinde Ortak Tarım Politikasının kırsal kalkınmayı da destekleyecek yapıda ve bu çalışmanın Tarım bölümünde belirtilen tahminler doğrultusunda Türkiye'ye destek sağlamanın maliyeti 2025 yılı itibarıyla yılda 8,2 milyar Euro (2004 fiyatlarıyla) olacaktır. İlk yıl için % 100 doğrudan ödeme yapılacağı hesaplanmıştır. Bu rakamın, 2,3 milyar Eurosu kırsal kalkınmanın finansmanı, 5,3 milyar Eurosu doğrudan ödemeler ve 660 milyon Eurosu da pazar harcamaları olacaktır (tüm rakamlar 2004 fiyatlarıyla hesaplanmıştır.)¹⁰.

Bölgesel politika açısından değerlendirildiğinde, satın alma gücü paritesine göre AB-25 ortalamasının %28,5'i kadar kişi başı GSMH'i ile Romanya ve Bulgaristan'a (sırasıyla %29 ve % 30) yakın düzeyde bulunan Türkiye mevcut kurallara göre AB'nin yapısal fonlarından yararlanmaya aday olacaktır. Buna karşılık, AB'nin mevcut kuralları 28 veya daha fazla üyeli bir AB'nin bölgesel farklılıklarının giderilmesi için düzenlenmemiştir. Ayrıca, mevcut kurallar, Türkiye büyüklüğünde ve ekonomik gelişmişlik düzeyinde bir ülke için daha önce uygulanmamıştır. Bu nedenle gelecekte, Türkiye için bugün uygulanan politikalar ve kaynak tahsisi kriterlerinin uygulanması ihtimal dahilinde görünmemektedir. Diğer yandan, bir ülkeye aktarılan toplam yapısal ve uyum fonları tutarının en çok, GSYİH'sinin % 4'ü olan üst limit düzeyinde olması şeklindeki mevcut uygulamanın Türkiye için ileride geçerli olacağı açık değildir. Bu durumda Türkiye'nin özellikleri dikkate alınarak bir opsiyon mekanizmasının geliştirilmesi gerekli olabilecektir.

Basit bir hesaplama, Türkiye'nin yılda % 4-5 dolayında GSYİH artışı kaydettiği göz önüne alındığında, bölgesel yardımlar çerçevesinde 2025'e kadar Türkiye'ye yıllık fon transferleri, her %1'lik destek için, 2004 fiyatlarıyla 5,6 milyar Euro tutarında olacağı tahmin edilebilir.

AB'nin iç politikası açısından değerlendirildiğinde AB harcamalarında bu başlık altında ülkeye özel bir bölüm olmadığından, ilgili tutarlar Türkiye'nin üyeliği göz önüne alınarak yeniden

¹⁰ AB Tüzüklerine göre Ortak Tarım Politikasının ödeme miktarları nominal olarak sabitlendiği için doğrudan ödemelerin ve Pazar harcamalarının bütçe maliyetleri, mevcut yıldan bağımsız olarak, tahmini olarak 8 milyar Euro ve 1 milyar Euro olacaktır

ayarlanaacaktır. Komisyonun 10 Şubat 2004 tarihinde 2007-2013 mali perspektifleri ile ilgili yapmış olduğu öneri doğrultusunda yapılacak bu ayarlama ile Türkiye'nin üyeliği ile birlikte yılda 2,6 milyar Euro ek harcama gerekebilecektir. Türkiye'nin üyeliği, ülkenin dış sınırlarının genişliği ve özellikleri göz önüne alındığında, vatandaşların özgürlüğü, güvenlik ve adaletle ilişkin harcamalarının da AB iç politikası içerisinde ele alınmasını gerektirecektir. AB'nin dış politikası açısından değerlendirildiğinde, yaratacağı jeo-politik etkiler dikkate alındığında Türkiye'nin üyeliği yeni önceliklerin oluşmasına sebep olabilecektir. Ancak, bu durumun bütçe üzerinde yol açacağı etkileri tahmin etmek mümkün değildir. İdari harcamalar dikkate alındığında, Türkiye'nin üyeliğinin etkilerinin sınırlı olacağı tahmin edilmektedir. Türkiye'nin üyelik sonrasında katılım öncesi mali yardımlardan faydalanmayacak olması Türkiye'nin üyeliği ile birlikte dikkat edilmesi gereken önemli hususlardan birisidir.

AB bütçesinin Gelirler hanesi ele alındığında, gelirler, büyük ölçüde üye ülkelerin GSMG gelirleri temel alınarak yaptıkları katkılarla elde edilmektedir. Türkiye'de yıllık GSMG artışının % 4-5 dolayında olduğu varsayımıyla bu ülkenin AB bütçesine katkı oranı 2025'e kadar GSMH'nin %1'i kadar olan tutar; yani 5,6 milyar Euro olacağı öngörülmektedir.

7.3. Değerlendirme

Nüfusunun büyüklüğü dikkate alındığında, üye ülke olarak Türkiye'nin AB kurumlarında, özellikle de Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konseyinde, mevcut büyük üye devletler gibi, önemli etkisi olacaktır.

Türkiye'nin katılımının AB bütçesi üzerindeki etkisiyle ilgili yapılan tahminler oldukça belirsizdir, fakat bu etkinin büyük olacağı açıktır. Türkiye'nin üyeliğinin maliyetinin müzakere sürecinin bir unsuru olacağının ve AB üye ülkelerinin, bir önceki genişlemelerde olduğu gibi, alacağı kararlar çerçevesinde belirleneceğinin önemle altını çizmek de gerekmektedir.

İSTATİSTİKSEL EK

TABLO 1 Temel Göstergeler		(Başka türlü belirtilmedikçe, 2003 değerleri)	
		AB – 25	Türkiye
Coğrafi Alan	1000 km ²	3892	770
Nüfus	Milyon	453,0	70,7
İstihdam	Milyon	199,6	21,3
İstihdam Oranı	%	62,9	45,5
Tarım Sektörü	Toplam istihdamın %'si	5	33,9
GSYİH	Milyar EURO	9716	212,3
Kişi başına GSYİH	Satın alma paritesi	22300	6300
	Euro	21300	3000
Sektörel Yapı			
Tarım		2,1	11,5
Sanayi, İnşaat	Toplam GSYİH'nin %'si	27,0	27,6
Hizmetler		71,0	60,9
GSYİH'nin Bölgesel Değişikliği *	(NUTS 2 Seviyesi)	1,1	4,0
İşgücü verimliliği	1000 Satın alma standardı	43,75	17,63
	1000 EURO	41,29	7,71
Geçici iş göremezlik ödeneği	EURO başına	7505	740
Mal ve hizmetlerin ihracatı	Milyar EURO	3169	41,8
	GSYİH'nin %'si	32,6	28,6
Doğrudan Yabancı Sermaye Akışı	Milyon EURO	2276	68 P
	GSYİH'nin %'si	0,02	0,06
Yurtiçi sektör için toplam kredi **	Milyar EURO	10688	29
	GSYİH'nin %'si	110,0	13,6
Sermaye Piyasası Kapitalizasyonu **	Milyar EURO	6260	54
	GSYİH'nin %'si	66,7	25,7

* Değişim Katsayısı (2001)

** Yıl sonu

- Kaynak: Eurostat, Türk milli kaynakları

P: geçici olarak

TABLO 2: Nüfus Dinamikleri				(Milyon Kişi)
	1950	2000	2015	2025
AB-15	292,4	377,3	384,2	383,9
AB-27	370,4	482,7	485,7	481,8
Türkiye	21,5	68,3	82,2	89,0
Fiyat indeksi: % olarak				
- AB-27	5,8	14,2	16,9	18,5
- AB-15	7,3	18,1	21,4	23,2

Kaynak: “UNI 2003: World Population Prospects” 2002 Revizyonu. Birleşmiş Milletler Nüfus Birimi

TABLO 3: Türkiye – Öngörülen Orta Vade Büyüme Senaryosu¹¹		
	2004	2014
Kişi başına GSYİH		
- Euro (satınalma gücü standardı)	5512	7592
- AB – 25’in %’si	28,5	32,3
GSYİH (cari piyasa fiyatları)		
- Milyar Euro	224,8	420,3
- AB- 25 ‘in %’si	2,2	2,7

TABLO 4: Türkiye – Mal Ticareti – Ülke Grupları İtibarıyla			Toplamın %’si	
	İHRACAT		İTHALAT	
	1983	2003	1983	2003
AB – 15	38,2	55,4	32,6	50,2
Yeni Üye Devletler (AC -10)	1,0	2,2	1,6	1,9
Bağımsız Devletler Topluluğu (CIS)		5,2		10,6
Diğer Avrupa	8,5	3,5	10,3	5,7
Yakın ve Orta Doğu	38,3	8,7	29,0	5,7
Diğer Asya	2,1	4,4	4,9	11,9
Kuzey Amerika Serbest Ticaret Alanı (NAFTA)	4,2	9,0	8,4	5,1

Kaynak: IMF yatırım hesaplamaları

¹¹ Üretim fonksiyonu metodolojisi adı verilen yöntemle göre yapılmış Komisyonun iç tahminleridir. Bu tahminler, AB ekonomisinin yıllık %2 oranında büyüyeceğinin beklendiği 2004 – 2014 yılları arasında, Türkiye’nin potansiyel üretiminin, reel değerlerde, yıllık yaklaşık % 4 ½ oranında olacağını göstermektedirler. Türkiye’nin büyüme oranı, katılım ihtimali de göz önünde bulundurulursa daha yüksek olabileceği beklenebilir.

TABLO 5: Türkiye – AB Mal Ticareti – Ürünler İtibarıyla								
	AB'nin Türkiye'ye İhracatı				AB'nin Türkiye'den İthalatı			
	AB'nin toplam ihracatının %'si		AB'nin Türkiye'ye toplam ihracatının %'si		AB'nin toplam ithalatının %'si		AB'nin Türkiye'den toplam ithalatının %'si	
	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003
Yiyecek, içecek, tütün	2,4	1,8	2,3	1,6	6,5	5,8	12,7	7,7
Ham maddeler	11,5	11,1	5,1	6,3	2,4	4,2	4,3	3,4
Kimyasallar	3,3	3,4	15,0	19,0	0,5	0,6	2,0	2,0
Temel İmalat	3,0	3,1	15,7	16,4	3,4	4,5	23,9	21,6
- Tekstil elyaf, kumaş ve ilgili maddeler	1,8	4,9	4,4	4,2	10,1	12,6	12,2	9,3
Makineler, taşımacılık ekipmanları	3,3	3,0	52,4	48,4	1,0	1,9	19,2	29,1
- Elektrikli makineler	3,0	2,5	7,5	6,6	1,1	1,7	4,5	5,0
- Karayolu taşıtları	4,0	3,9	12,6	15,3	1,0	5,2	2,8	12,3
Değişik mamuller	1,8	1,7	7,5	7,1	4,4	5,4	37,4	35,9
- Hazır giyim ve giysi aksesuarları	1,4	1,5	1,0	0,9	11,3	13,8	34,1	30,8
Diğer	2,5	1,8	2,0	1,2	0,3	0,3	0,5	0,3
Toplam	2,9	2,8	100,0	100,0	1,9	2,4	100,0	100,0

AB: AB-15, AB içi ticaret hariç

Kaynak: Eurostat, Komisyonun hesaplamaları

TABLO 6: Türkiye – Sektörler İtibarıyla			(Toplamın %'sinin katma değeri)	
	1983	2003		
Tarım	21,4	12,2		
- Çiftçilik	19,9	11,4		
Sanayi	27,9	29,3		
- İmalat	19,5	20,8		
Hizmetler	50,7	58,5		
- Ticaret	16,6	16,9		
- Taşımacılık, İletişim	13,6	15,6		

Kaynak: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TABLO 7 İşgücü Piyasası		(2003)	
		Türkiye	AB – 25
Nüfus	Milyon	71	454
İstihdam oranı	Çalışma yaşındaki nüfusun %'si	45,5	62,9
İşsizlik oranı	İşgücü %'si (işgücü standardı)	10,7	9,0
Uzun vade işsizlik oranı	Aktif nüfusun %'si	2,5	4,0
Kadınlar için istihdam oranı	Çalışma yaşındaki nüfusun %'si	25,2	55,1
Kadınlar için işsizlik oranı	Kadın işgücü %'si (işgücü standardı)	7,3	10,0
Yarım zamanlı istihdam	Toplamın %'si	Veri yok	17,0
İstihdamda büyüme	Yıllık % değişim	-1,0	0,2

Kaynak, Eurostat, Devlet İstatistik Enstitüsü